

הלכה כדברי המיקל בעירובין

בעירובין מו. קבע ר' יהושע בן לוי שהל' כדברי המיקל בעירובין, ואפ' ביחיד במקום רבים. הכלל הזה אינו מקובל לדברי הכל. עי' ברמב"ן שם שהוכיח שנחלקו בו האמוראים.¹ אמנם, לפי הריטב"א (עירובין מז: ד"ה ושמעינן) אין חולק על הכלל, אלא שהכלל נאמר רק על הרוב ואין למדים מן הכללות, ובמקום שנאמר בפירוש הלכה כהמחמיר שם אין הלכה כהכלל.² להלכה הרי"ף והגאונים לית להו האי כללא, אבל הרמב"ן עצמו סובר שקי"ל כריב"ל שהל' כדברי המיקל, ושכן סוברים הצרפתים³ והראב"ד.⁴ נראה שלפי רוב הראשונים קי"ל שהל' כדברי המיקל בעירובין.

חוץ ממה שפוסקים להקל לגבי מח' בהל' עירובין ג"כ מקילין בתחומין אחרים בדיני עירובין, וכמו דאמרינן "כל בעירובין להקל", וכגון לגבי דבר שיש לו מתירין, וכל שבזה אחר זה בב"א אינו. וכן אמרינן בדף פ. "כל שיש לך להקל בעירובין הקל".⁵

במאמר זה ננסה להגדיר כללים אלו. גם נעיין קצת בכללים מקבילים, כגון הא דקי"ל שהל' כדברי המיקל באבל, שהרי כתב הנצי"ב בהעמק שאלה פרשת חיי שרה ס"ס ט"ו שמסתבר שיש לדמות הכללים של הל' כדברי המיקל באבל ובעירוב [כגון שלא נאמר הכלל הזה לגבי מח' אמוראים] ד"עירוב ואבלות חד ביקתא נינהו. אבל נראה שהדמיון אינו כ"כ פשוט. וכן נבדוק אם יש דמיון בין "בעירובין שומעין להקל" ל"בכתמים שומעין להקל", שעל שניהם איתא בגמ' "שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר, אלא להקל".

תוכן: א. הל' כדברי המיקל בדיני תחומין ועיקר הטעם למה מקילין כ"כ בעירובין; ב. אפ' ביחיד כנגד רבים וגדר אחרי רבים להטות; ג. בתרתי דסתרי - מח' ראשונים ואחרונים אם הוא הכרעה או הנהגה; ד. במחיצות; ה. בספק בגמ'; ו. במח' אמוראים; ז. כשהוא כנגד כלל אחר של פסיקה; ח. במח' הפוסקים; ט. על מי אמרינן הל' כדברי המיקל; י. ספק במציאות; יא. כשיש קולא וחומרא לכל צד; יב. ספק הינוח; יג. כל בעירובין להקל; יד. מקומות אחרים שמצאנו קולא בעירובין

א. הל' כדברי המיקל בדיני תחומין ועיקר הטעם למה מקילין כ"כ בעירובין

יש לעיין מהו הטעם של הלכה כדברי המיקל בעירוב, ומ"ש משאר מילי דרבנן שאין אנו מקילים ביחיד כנגד רבים. מבואר בהגמ' מו. שאומרים הל' כדברי המיקל בעירוב אף בדיני תחומין. ולכא' זהו דוקא למ"ד תחומין דרבנן. ומ"מ אף שהוא מדרבנן יש כאן חידוש שהרי מצאנו שמחמירים בעירובי תחומין יותר מבעירובי חצירות, כמבואר בשבת לד. שאין מערבין עירובי תחומין בביה"ש אע"פ שמערבין עירובי חצירות בביה"ש. וכתב רש"י שזה אף למ"ד תחומין דרבנן, "דאסמכוה רבנן תחומין אקראי... כדאמרינן בעירובין (נא, א) ילפינן מקום ממקום ומקום מניסה כו." ⁶ ולכן תי' ר' פפא בדף מו: שיש צורך לר' יהושע בן לוי למימר שהלכה כר' יוחנן, ואף על גב דאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב, ד"סלקא דעתך אמינא הני מילי בעירובי חצירות, אבל בעירובי תחומין אימא לא, צריכא. ⁷

ויש לחקור אמאי מקילין גם בתחומין אם הם חמירי טפי, ומ"ש משאר מילי דרבנן שאין אנו מקילים ביחיד כנגד רבים, ובפרט להראשונים (הרי"ף והרמב"ם) שסוברים שיש איסור תחומין מה"ת ב"ב מיל צ"ע אמאי מקילין ביחיד כנגד רבים.

שמא יש ליישב ע"פ הגמ' דף לו. שאע"פ שר' יוסי מחמיר בספק טבילה ואף בטומאה קלה דדבריהם, מ"מ הוא מיקל בספק עירוב תחומין משום שאין לו עיקר מה"ת. והרשב"א הקשה מכאן להראשונים שסוברים שיש איסור תחומין מה"ת ב"ב מיל. ותי' בשם הראב"ד "דהני טומאות דקא חשיב הכא... משום טומאה דאורייתא גזרו עליהו... והילכך כשל תורה הן והלך בהן ר' יוסי לחומרין כשל תורה, אבל תחומי אלפים אמה לא גזרו עליהן משום לתא דתחומין דשנים עשר מיל דרחוקין הן זה מזה מאוד אלא דרבנן הן לגמרי דאסמכינהו אתחומי ערי מקלט לערי הלויים ואסמכינהו אגזירה שוה כדאי' לקמן בפרק מי שהוציא והו' והילכך דרבנן גרידתא הוא ולקולא." והיינו שאף אם שייך תחומין דאו' של י"ב מיל אין התקנה דרבנן של איסור תחומין של אלפיים אמה הרחבה של האיסור דאו', אלא הוא ענין אחר לגמרי. ⁸

והוסיף הרשב"א לתרץ שאפ' אם תחומין של י"ב מין הם דאו' יש לנו להקל בתחומין דרבנן של אלפיים אמה דע"י זה שמקילין "א"א לבוא לידי איסורא דאורייתא... דתחומי שנים עשר מיל אינן ניתרין לעולם ע"י עירוב וא"א ליגע בהן מחמת קולת הספק הזה." כלומר, לא שייך לבוא להקל באיסור תחומין דאו' ע"י שמקילין בתחומין דרבנן, וכע"ז ברש"י שם.

ושמא זהו ג"כ הטעם שאנו יכולים לומר הל' כדברי המיקל בעירוב, ואף בעירובי תחומין, משום שאין להאיסור עיקר מה"ת, ועוד שלא שייך לבוא לידי איסור תורה ע"י זה שמקילין, ואף שמחמירין יותר בעירובי תחומין יותר מעירובי חצירות משום דאסמכוה רבנן תחומין אקראי.

ויש להוסיף שעיקר הטעם שאנו מקילין כ"כ בעירובין ואף בתחומין הוא כמו שמבואר במתני' בדף נח: "ואפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת. שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר, אלא להקל." וביאר בגמ' נט. "והתניא: לא אמרו חכמים את הדבר להקל, אלא להחמיר! אמר רבינא: לא להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה, ותחומין דרבנן." וזהו כעין מאי דאמרינן בנדה נח: אחר שהקיל ר"ע טפי בכתם "ראה תלמידיו מסתכלין זה בזה, אמר להם: מה הדבר קשה בעיניכם? שלא אמרו חכמים הדבר להחמיר." ובגמ' שם נט. מפרש: "אמר רבינא: לא להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה, וכתמים עצמן דרבנן." ופרש"י: "האי דגזור רבנן בכתמים להחמיר על ד"ת שלא להקל בנדה גמורה ומיהו כתמים עצמן דרבנן ואזלינן בהן לקולא ותלינן בכל מידי." וכמו שמקילין הרבה בכתמים ה"ה בתחומין וכ"ש בעירובי חצירות דהוי גזירה רחוקה טפי.⁹

ב. אפ' ביחיד כנגד רבים וגדר אחרי רבים להטות

ועי' בעירובין מו. תוד"ה דאמר שדייק "דאפילו הוי דאורייתא הלכה כדברי המיקל", וכ"כ תוס' לגבי הא דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל שאפ' ביום ראשון של אבלות דהוי דאורייתא (לפי כמה ראשונים כמו בה"ג, רי"ף, ורמב"ם) דהלכה כדברי המיקל באבל. הרי מבואר שהיישום של הלכה כדברי המיקל באבל ובעירובין אפ' ביחיד במקום רבים שייך אף במצב של דין דאו'. וצ"ע דלכא' הכלל של אחרי רבים להטות הוא דאו', והאיך שייך להקל כנגד רבים.

וצ"ל שתוס' סוברים שהכלל של יחיד ורבים הל' כרבים אינו דאו' כשליכא עמידה למנין,¹⁰ דלא כהחינוך (מצוה עח) ודרשות הר"ן¹¹ והש"ך¹² וע"כ צ"ל כמש"כ בתוס' [שהכלל של יחיד ורבים הל' כרבים אינו דאו' כשליכא עמידה למנין] להב"ח ולהט"ז יו"ד סי' רצ"ג לענין חדש שסומכין על דעת יחיד בשעת הדחק אפ' באיסור דאו', דלהחינוך והר"ן קשה לסמוך על מיעוט באיסור דאו', דע"י זה יעברו על אחרי רבים להטות, וכמש"כ הש"ך.¹³ אבל לפי מש"כ בתוס' כאן שהל' כהמיקל אף כשהרבים כנגדם ואפ' בספק דאו' ניחא שיטת הב"ח והט"ז.¹⁴ ועפ"ז יש לבאר שיטת ר"ת והר"י בריש פ"ק דברכות.¹⁵

אבל עי' ברא"ש מו"ק ג: שחולק על תוס' והוכיח שאבלות אף ביום ראשון הוא דרבנן שהרי אמרו הל' כדברי המיקל באבל ומשמע שאפ' ביום ראשון.

ועי' רמב"ן בתורת האדם (עמ' רז-ריג) שהאריך בזה וכתב דאפשר דלא אמרו הל' כדברי המיקל אלא באבלות דרבנן, או אפשר שאף בדאו' הקילו מפני שאין דעתו של אדם אוננת מספק ולבו נמשך אחר השמחה, עי"ש.

ג. מח' ראשונים ואחרונים

אם תרתי דסתרי הוא הכרעה או הנהגה

בפרק מי שהוציאוהו נחלקו ר' יוחנן בן נורי ורבנן אם צריך דעת כדי לקנות שביתה, לריב"נ לא צריך דעת ולכן ישן קונה שביתה וכן נכסי הפקר קונים שביתה ואסור להוציאם מתחומם, והחכמים סוברים שצריך דעת לקנות שביתה, ולכן מי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה אין לו אלא ד"א ונכסי הפקר אין קונים שביתה והרי הן כרגלי כל אדם. ר' יהושע בן לוי פסק להקל בב' הנידונים, דלענין אדם הלכה כרבי יוחנן בן נורי דקני שביתה, ולענין כלים הלכה כרבנן דלא קנו שביתה והרי הן כרגלי כל אדם, ואע"פ שזה דלא כמר ודלא כמר. ומשמע שהכלל של הל' כדברי המיקל קובע שאנו מקילים אף בתרי קולי דסתרי אהדדי.

אבל עי' ברד"ה קמ"ל ותוד"ה קמ"ל שפירשו דלא הוי תרי קולי דסתרי אהדדי, דאף דקיימא לן כרבנן דאמרי אין חפצי הפקר קונים שביתה שצריך דעת, מ"מ עדיין מסתבר לומר שישן גם קונה שביתה, דהואיל וניעור קני ישן נמי קני, ואע"פ שריב"נ לית ליה הך סברא, מ"מ זה מסתבר. הרי מבואר שצריך סברא לחלק, ולא אמרינן שהל' כדברי המיקל באופן דאיכא תרתי דסתרי. ולכן דוקא משום שיש חילוק בין אדם לכלים [דכיון דניעור קנה - ישן נמי קנה] שייך לומר שהל' כר' יוחנן בן נורי לגבי אדם [שמי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח] שהוא קולא, ולא לגבי כלים [שנכסי הפקר אין קונים שביתה] שעל הרוב הוי חומרא.

אבל הרמב"ן הקשה דא"כ ריב"ל הוא הכרעה שלישית, דהא תרוייהו ס"ל דלא אמרינן הואיל. ולרש"י ותוס' צ"ל שמכיון שיש סברא לחלק, לא משנה שאין תנא שסובר כן, ובפרט כאן שליכא הכרח שחולקים בעצם על החילוק, אלא ששניהם סוברים שהדין קיים בשניהם.¹⁶

מכח קושייתו, הרמב"ן ביאר שהכלל של הל' כדברי המיקל בעירוב דומה לב' שבילים, כלומר שלא פוסקים באופן כללי אלא בכל מקרה ומקרה שבא לפנינו אנו יכולים להקל, ובלבד שלא יהיה סתירה בפסק א'. וז"ל: "ולי נראה דכי לא עבדינן כתרת בחד גברא וחד מקום אבל בתרי גברי עבדינן כדאמרינן בעלמא (פסחים י' א') בבאין לישאל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו דברי הכל טהורין, הילכך בבא לישאל על אדם מורין לקולא כר' יוחנן בן נורי ובבאין לישאל על כלים לקולא כרבנן."¹⁷

ונראה שחכמי ספרד הם לשיטתם בענין זה דהנה בדף עג. נחלקו התנאים אם נשים או עבדים שאינן סומכין על שולחן בעליהן או רבן תמיד אבל אוכלין הם על שלחנו בשכר מלאכה שעושין לו, אם צריכים לערב כשאינן עמהן דירין אחרים בחצר. לרבי יהודה בן בתירא נשים אין צריכות לערב אבל עבדים צריכים לערב, ולרבי יהודה בן בבא ההפך. ועי' ברשב"א וריטב"א שפסקו הלכה כר' יהודה בן בבא בין להקל ובין להחמיר, ושניהם תמחו על הרמב"ם [עירובין ד:ו] שפסק כדברי שניהם להקל כדברי המיקל בעירוב.

וי"ל שהרמב"ם סובר כרש"י ותוס' מו. שכששייך לחלק פוסקים להקל, ולא איכפת לן במה דזה לא כשיטה א'.¹⁸ וכן יישב הרא"ש (ו:ט) את דברי הרמב"ם.¹⁹ והרשב"א והריטב"א סוברים כהרמב"ן, דלא שייך לפסוק דלא כחד, וכמו שא"א לפסוק שישן קונה שביתה אבל נכסי הפקר אין קונים שביתה, ואע"פ שיש סברא לחלק ביניהם. וה"ה כאן, דאע"פ שמסתבר לומר שגם עבד וגם אשה אינם צריכים עירוב, מכיון שזה דלא כמר ולא כמר, א"א לומר ה' כדברי המיקל.

אלא שגם זה לא מסתבר, שאע"פ שלהרמב"ן לא היה לנו לפסוק כהכרעה שלישית כמו שפסק הרמב"ם, גם לא היה לנו לפסוק כרבי יהודה בן בבא כמו שפסקו הריטב"א ורשב"א. אלא היה לנו להקל בכל נידון שבא לפנינו, ורק אם יש בחצר אחד נשים ועבדים היה לנו להחמיר כרבי יהודה בן בבא. ועוד, עי' בדברי הרשב"א והריטב"א בדף מו. דלא נקטו כדעת הרמב"ן, ופסקו כר' יוחנן בן נורי לגבי ישן, והקילו דלא כוותיה לגבי נכסי הפקר. וצ"ע דאדרבה, בדף ע"ג ליכא דוחק כלל לחלק ביניהם, וקיל טפי מדף מו. שצריך לחדש מיגו כדי לחלק בין אדם ישן וכלים. וע"כ צ"ל דכיון שרבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא אמרו שיטתם בב"א, א"א לחלק ביניהם [אע"פ שאינו תלויים זב"ז], משא"כ גבי ר' יוחנן בן נורי שאמר את דבריו [לגבי ישן ולגבי הפקר] בב' מאמרים.

ונראה להוסיף שהאחרונים ג"כ חולקים באותה מח' שיש בין הרמב"ן לרש"י ותוס' [בלי להתיחס למח' הראשונים]. בשו"ע תא: א קי"ל שנכסי הפקר אין קונים שביתה, ואע"פ שישן קונה שביתה, דשאני ישן דהואיל ואם היה נעור היה קונה, ישן נמי קונה, וכמש"כ רש"י ותוס'. ועי' בט"ז סק"א שלפעמים יש חומרא במה דקי"ל שנכסי הפקר אין קונים שביתה, כגון ששנים זכו בו בפעם א' וא' עירב למזרח וכלה תחום שלו סמוך למקום החפץ והשני עירב למערב וג"כ כלה תחום שלו סמוך למקום החפץ, דבזה אמרינן שאין א' מהם יכול להוליכו, רק למקום שמותר לשניהם דהיינו באותו מקו' החפץ וסמוך לו קצת ותו לא. אבל להצד שנכסי הפקר קונים שביתה יכול להוליך כל א' עד אלפים ממקום שכלה תחום של החפץ. וכתב הט"ז שבכה"ג אמרינן שנכסי הפקר קנה שביתה מכיון שהוא קולא.

אבל עי' בביה"ל שם שכתב בשם התו"ש ומאמר מרדכי ושאר האחרונים שאם זכו בו שנים ואחד עירב למזרח ואחד עירב למערב "הרי הוא כרגלי שניהם ואסור לזוז אותו ממקומו, דלא כט"ז". ולכאור' הט"ז סובר כהרמב"ן ולכן אם זה קולא לומר שנכסי הפקר קונים שביתה [כגון ששניהם זכו בב"א] אמרינן שנכסי הפקר קונים שביתה, והביה"ל מחמיר כדעת רש"י ותוס'.

וצ"ע במאי פליגי הראשונים והאחרונים. ונראה שהביאור הוא שלפי רש"י ותוס' יש הכרעה ע"י הל' כדברי המיקל בעירוב, ולכן צריך להחמיר כשהקולא גורמת חומרא. אבל לפי הרמב"ן והט"ז אין הכרעה כללי אלא דכל ספק שבא לפנינו דנין בו להקל.

עוד מקום שלכאור' תוס' הם לשיטתם מופיע בדף סה: ד"ה איקלעו, דעי' במתני' פו. שנחלקו התנאים מה הדין במי שמניח ביתו והולך לשבות בעיר אחרת, האם הוא אוסר את חצירו [בישראל כשלא עירב ובגוי כשלא שיתף]. לרבי מאיר, אחד נכרי ואחד ישראל אוסר, לרבי יהודה אינו אוסר, ולרבי יוסי נכרי אוסר אבל ישראל אינו אוסר, שאין דרך ישראל לבא בשבת, ולרבי שמעון "אפילו הניח ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר - אינו אוסר, שכבר הסיע מלבו". ולא ברור מה סובר ר"ש לגבי גוי. ועי' בתוס' שפסקו כר"ש לגבי ישראל ונכרי יהודה לגבי גוי, דהיינו ששניהם להקל דקיימא לן כדברי המיקל בעירוב, ואפ' אם ליכא שום תנא שסובר כן, ולכאור' זהו תוס' לשיטתם, דלהרמב"ן א"א לפרש כן.²⁰

ועי' ברא"ש ו:יג שהביא שיטת הר"מ דקי"ל דצדוקי הרי הוא כנכרי לענין עירוב וביטול רשות, שעובר אמילי דרבנן בפרהסיא כיון דת"ק סבירא ליה הכי, ואע"פ דר"מ אליבא דר"ג סבירא ליה דאינו כנכרי. "ואע"ג דהלכה כדברי המיקל בעירובין. הא לא חשיב קולא אי אמר צדוקי אין כנכרי דאיכא קולא וחומרא דאי כנכרי הוא אין מבטל רשות אבל שוכרין ממנו, ואי לאו כנכרי הוא מבטל רשות ואין שוכרין הימנו עכ"ל".²¹ ומבואר שלא ייתכן לומר שלגבי שכירת רשות הוא כנכרי [להקל] ולגבי ביטול הוא כישאל [להקל]. וזהו כמו רש"י ותוס' מו. שלא שייך תרי קולי דסתרי אהדדי, אבל להרמב"ן שם ייתכן לומר ששייך להקל לב' צדדין ובלבד שלא יקל בב"א באופן שיש סתירה, דומיא דשני שבילין.

ועי' לקמן לגבי ספק במציאות בעירובין שמקילין כהצד שנחשב לו לקולא [כגון ספק אם נתגלגל העירוב מחוץ לתחום] ואף שיש בזה גם חומרא [שאם העירוב חל, הוא אסור לצאת מן העיר לצד השני], ולא אמרינן מאי חזית. אבל לענין פסק לא שייך לומר כן לפי הרא"ש [ורש"י ותוס'] דהל' כדברי המיקל הוא הכרעה ולא רק הנהגה. אבל להרמב"ן כמו שבספק עירוב תלינן לקולא במה שהוי קולא בשבילו ה"ה בפסק מקילין במה שהוא עכשיו קולא בשבילו.

ובענין תרתי דסתרי יש להוסיף שלפי כמה ראשונים ג"כ אמרינן כל בעירובין להקל אף במקום תרתי דסתרי [ועי' לקמן שבע"ה נפרש את הענין של כל בעירובין להקל]. כגון רש"י סד. שאמרינן ששכירו ולקטו הוי כבעלים לענין דלא צריך שכירות רשות מהנכרי שהוא בעל הבית [דאמר שמואל אפ' שכירו ולקטו נותן עירובו ודיון אבל לא אמרינן ששו"ל הוי כבעלים כדי לאסור אם לא עירבו ביניהם, ולכא' אף בב"א אמרינן שהוי כבעלים לענין שכירות רשות ולא הוי כבעלים לענין עירובין, ואף דהוי קצת תרתי דסתרי. הרי מבואר שמה שמקילין בעירובין יותר משאר דיני דרבנן הוא אף במקום תרתי דסתרי, וה"ה לגבי הל' כדברי המיקל בעירוב לפי כמה ראשונים יכולים להקל דלא כמר ודלא כמר, וכל זה משום שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל (נח:)].

והנה יש להסתפק מה הדין כשהמח' נשנית במקום אחר ושם הוכרע לאיסור, האם עדיין שייך להקל בעירובין. ושמא יש להביא ראיה ממה שכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות אבל ה"ח: "בן תשעה חדשים שנולד מת ובן שמונה שמת אפילו לאחר שלשים, ומי שיצא מחותך או מרוסס אע"פ שכלו לו חדשיו הרי זה נפל ואין מתאבלין עליהן ולא מתעסקין עמהם." והשיג הראב"ד שקי"ל כרשב"ג. והוסיף הלח"מ לתמוה ממה שכתב הר"מ בהלכות רוצח פ"ב שאם נולד פחות מתשעה חדשים הרי הוא כנפל עד שישא שלשים יום, משמע שאפ' בן שמונה ששהה שלשים יום נהרג עליו וכאן כתב דאפ' שהה שלשים אינו מתאבל עליו. וכתב הלח"מ "ואפי' נאמר דכאן רבנו לענין אבילות אזיל לקולא טפי ופסק כרבנן דפליגי עליה דרשב"ג בבן שמונה ששהה ל' דאית להו דהוי נפל וכדכתבו התוס' בפרק ר' אליעזר דמילה דבהא נמי פליגי רבנן ארשב"ג מ"מ דבר תימה הוא לומר כן דיותר היה לו להקל בספק נפשות גבי רוצח. מיהו י"ל דמ"מ כיון דאית לן הלכה כדברי המיקל באבל מה שלא אמרו כלל זה גבי ספק נפשות משמע דבאבילות מקלינן טפי." הרי סובר שמקילים בהל' אבל אע"פ שכבר הוכרע לאיסור במקום אחר. ושמא ה"ה לענין עירובין.²²

ד. במחיצות

נחלקו הראשונים אם אמרינן את הכלל של הלכה כדברי המיקל בעירובין לגבי מח' במחיצות, או רק בעירובין. הטעם לחלק מבואר ברשב"א דף יא. גבי אמלתרא [אי מהני ברחב מעשר]: "כיון דעיקר מחיצות דאורייתא אף ברביעית נמי אזלינן לחומרא כשל תורה." ולכא' מבואר מזה דלא רק שלא אמרינן הל' כדברי המיקל לגבי מחיצות, אלא שגם לא אמרינן ספק דרבנן לקולא. ולכן פסק הרשב"א לחומרא לגבי ספיקת הגמ' לגבי אמלתרא ברחבה מי.²³

אבל צ"ע דהרשב"א בדף ג. כתב "ולענין פירוש דאמלתרא כיון דדרבנן היא קיימא לן כדברי המיקל דאמר פיסקי דארזא וכ"ש קיני." וצ"ע בדף ג. מיירי באמלתרא ופסק להקל משום שהוי דרבנן, ובדף יא. פסק להחמיר גבי אמלתרא [אי מהני ברחב מעשר] משום שיש לו עיקר מן התורה.

וי"ל שעיקר הנידון בדף יא. אינו בגדר אמלתרא, אלא בגדר פירצה, דאם פירצה יותר מ' הוי פירצה ולא פתח וממילא לא מהני אמלתרא, ולכן עיקר הנידון הוא על מחיצות ולא אמלתרא, משא"כ בדף ג' שפשוט שהוי פתח ולא פירצה, ועיקר הנידון הוא לגבי התיקון כל דהו, באיזה מין נחשב אמלתרא [האם פסקי דארזא נחשבים היכר מספיק]. מ"מ אף בדף ג' לא הקיל משום שהל' כדברי המיקל בעירוב, שהוי מח' במחיצות, אלא משום שספק דרבנן לקולא.

ולכאור' ע"כ צריך לחלק כן שהרי אע"פ שכתב הרשב"א לגבי מחיצות "כל שיש לו עיקר מן התורה לא מקילינן בספקו," איתא בגמ' גבי ספק אם יש עומד מרובה על הפרוץ או לא שיכול להקל משום "ספק דבריהן להקל." וע"כ צ"ל דהתם כל הנידון הוא על התיקון ברוח רביעית ולכן מקילינן בספיקתו דהתיקון על הרוח רביעית לא נחשב דבר שעיקרו מה"ת.

חילוק זה, בין עירובין למחיצות, מבואר בירושלמי בפ"ק דעירובין. איתא התם שריב"ל סובר הל' כדברי המיקל בעירובין ואפ' ביחיד כנגד רבים, וכמש"כ הבבלי, אלא שמסיים התם, "אמר ליה רב חייה בר אשי כגון ההיא דתנינן תמן וכן גשרים המפולשין מטלטלין תחתיהן בשבת דברי רבי יודה וחכמים אוסרין [כלומר האם גם במח' זו אמרינן שהל' כר' יהודה שמותר לטלטל תחת הגשר] אמר ליה לא עירובין אמרתי אלא מחיצות."

אולם מדברי הר"ח מבואר שהלכה כדברי המיקל בעירובין [וואפילו בפלוגתא דאמוראי] אפילו בפלוגתא דמחיצה דכתב (כה:): "וקי"ל כר' זירא דמיקל בעירובין," לגבי מקום שהוקף שלא לשם דירה שיש בו בית שלש סאין וקירו בו בית סאה שקיריו מתירו.

מיהו כמה ראשונים חולקים על הר"ח בזה. הרשב"א עירובין (יא., פ: ד"ה מאי) וריטב"א עירובין (פ:, פט. ד"ה והא) פוסקים כהירושלמי שרק אמרינן האי כללא גבי עירובין ולא לגבי מחיצות. ולכאור' כן מבואר בגמ' פא: דתנן התם ר' יהודה אומר בד"א שאין מערבין אלא לדעתו, בעירובי תחומין, אבל בעירובי חצרות מערבין אף שלא לדעתו שזכין לאדם שלא בפניו. ופסק שמואל התם כר' יהודה ולא עוד אלא שכל מקום ששנה ר' יהודה בעירובין הל' כמותו. והקשה הגמ' אפ' במבוי שניטלו קורותיו או לחייו דאמר ר' יהודה שמותרים לאותו שבת ודחה הגמ' שהל' כר' יהודה רק בעירובין ולא במחיצות.

אבל הר"ח לעיל, והמרדכי [דף יג, רמז תפב, בשם הר"מ²⁴], וההגה' מיי' [בהלכות שבת פרק טז הלכה ז, בדעת הרמב"ם] סוברים שאפ' במחיצות אמרינן הל' כדברי המיקל בעירובין. וצ"ע מהגמ' בדף פא.: וי"ל שהתם אינו ענין של קולא וחומרא אלא כלל בהל' – שהל' כר' יהודה בעירובין, ולכן א"א להוכיח מהתם להכלל של הל' כדברי המיקל. א"נ י"ל, וכ"כ המרדכי, שמכיון שקי"ל כריב"ל שהל' כדברי המיקל בעירובין ולא כשמואל שסובר הל' כר"י בעירובין [וע"כ לית ליה לשמואל הכלל של הל' כדברי המיקל, וכמש"כ הרמב"ן, דאי אית ליה הכלל של הל' כדברי המיקל לא צריך להכלל של הל' כר"י], ומכיון שריב"ל לא חילק בין עירובין למחיצות, גם אנחנו לא נחלק.

כמה פוסקים מקילים כשיטת הר"ח לגבי הל' כדברי המיקל לענין מחיצות.²⁵

כבר ראינו שלגבי מח' בכשרות העירוב אמרינן הל' כדברי המיקל אבל לגבי מח' במחיצות נחלקו הראשונים אם אמרינן הל' כדברי המיקל. והנה יש לדון מה הדין במח' שאינו בעירוב וגם אינו במחיצות. ונראה שנחלקו בזה הראשונים, דעי' בחידושי הרשב"א פח: לגבי האיסור דרבנן לשפוך מים בחצר אטו שפיכת מים ברה"ר:

ולענין פסק הלכה יש מי שפוסק הלכה כר' אליעזר בן יעקב [במש' פח]. משום דקיי"ל משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי... ועוד דקיי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב, וה"מ דחצרות הויא ואזלינן בהו לקולא כדברי המיקל, וכן פסקו רבותינו בעלי התוס' ז"ל.

ויש מי שאומר דלית הלכתא כוותיה והא דאמרינן משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי לאו כללא הוא... ואי משום דקיי"ל הלכתא כדברי המיקל בעירוב וה"מ בחצרות נינהו, שאני הכא דאיסורא דאסרי רבנן הכא משום גזירת רה"ר הוא הלכך לא דמיא לעירובי חצרות דרשויות דרבנן נינהו ולא אתי למיטעי באיסורא דאורייתא כלל, וכן כתב הראב"ד ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל, ומסתברא כפסקא קמא...

כאן מבואר שנחלקו הראשונים אם אמרינן הל' כדברי המיקל בעירוב לגבי האיסור דרבנן לשפוך מים בחצר אטו שפיכת מים ברה"ר. לפי הדעה השניה, הכלל של הל' כדברי המיקל בעירוב לא שייך כאן, דלא אמרינן האי כללא אלא בדין הקשור להל' עירובין, והגזרה הזאת לא שייכת כלל להל' עירובין אלא הוא גזרה אטו הוצאה. וכמו שלא אומרים הל' כדברי המיקל גבי מחיצות ה"ה הכא. אבל הדעה הראשונה גם כאן אומרים הל' כדברי המיקל. ואע"פ שאף במחיצות דרבנן לא אמרינן כן, שמא צ"ל דוקא במחיצות לא אמרינן כן, דיש למחיצות עיקר מן התורה, משא"כ הך גזירה שלית ליה עיקר מן התורה אמרינן הל' כדברי המיקל.²⁶

ה. בספק בגמ'

הגמ' משתמשת בהכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין לגבי פלוגתא, ויש לבאר מה הדין בספיקא דדינא. ונראה שיש ג' דעות בראשונים לגבי קושיא זו. יש שלא מחלקים וסוברים שכמו שמקילים במח' כן מקילים בספק. ויש שמחמירים בכה"ג ולא אומרים הל' כדברי המיקל אפ' אם בעלמא אמרין כן. ויש אומרים הפוך, שאפ' אם בעלמא לא אמרין שהל' כדברי המיקל בעירובין [כגון המהר"ם שסובר שלא אמרין כן לגבי מח' אמוראים] בספיקא דדינא אפשר להקל משום הל' כדברי המיקל.

כפסק הר"ח לעיל כן פסק גם הרמב"ם בהלכות שבת פרק טז הלכה ז: "מקום שהוקף שלא לשם דירה שיש בו בית שלש סאין וקירו בו בית סאה קירו מתירו שפי תקרה יורד וסותם." אלא שמדברי הרמב"ם ליכא כ"כ ראייה דשמא פסק לקולא משום שספיקא דרבנן לקולא, דהאיסור טלטול בקרפף אינו אלא מדרבנן. אולם כתב ההגהות מיימוניות שם שהר"ם הבין שהרמב"ם פסק להקל משום דסובר כהר"ח וז"ל: "וכתב מהר"ם וז"ל מדבריו למדתי דס"ל הלכה כדברי המיקל בעירובין ואפילו בפלוגתא דאמוראי אפילו בפלוגתא דמחיצה כגון הכא."

ועפ"ז הקשה הבית יוסף יוסף סימן ש"ס על מה שכתב הרמב"ם טז:יב שאין קטן מצטרף למנין בשיירא כדי להתיר טלטול. ותמה הב"י שזהו ספק בירושלמי (עירובין פ"ה ה"י) ולמה נקטה הרמב"ם לחומרא, והניח בצ"ע.²⁷ הרי מבואר שהב"י סובר שאין חילוק בין ספק לבין מח' לגבי הכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין.

וליישב הרמב"ם יש לחלק בין מח' לספק, דדוקא במח' אמרין הל' כדברי המיקל בעירובין אבל לא בספקא דדינא. ואולי טעם החילוק הוא שהכלל של הל' כדברי המיקל אינו דין כללי, אלא הל' כדברי המיקל בעירובין הוא כלל שקבעו חכמים אחרי שראו את כל המחלוקות, שיש לנו לפסוק לקולא בכל המחלוקות.^{28 29 30}

וזהו הצד שרק אמרין הל' כדברי המיקל לגבי פלוגתא דתנאים ולא אמוראים, דאם הטעם של הכלל הוא משום שמקילים בעירובין, מנין לנו לחלק בין תנאים ואמוראים, אבל אם הפשט הוא שמאחר שהסתכלו בכל המח' בהל' עירובין קבעו להקל, א"כ מובן אמאי יש לחלק בין מח' תנאים ואמוראים. ולפ"ז ג"כ ניחא אמאי שייך לפסוק כיחיד נגד רבים—כי אין זה מדין ספק להקל, שלא שייך כנגד רוב, אלא שהוי הכרעה עצמאית. וכ"ש שצריך לפרש כן לפי שיטת תוס' שאפ' במח' בדין דאו' מקילים כנגד רבים. ולפ"ז ניחא קושית הב"י. [ובודאי שסברא זו לא ייתכן לדברי הרמב"ן בדף מו. שהכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין דומה לב' שבילים, אבל סברא זו ייתכן לפרש"י ותוס' התם שסוברים שיש קביעה כללי בפסק ההל'].

שו"מ שכן כתב הקרבן נתנאל (על הרא"ש ד:ג) ליישב את הרא"ש, שהחמיר גבי תחומין למעלה מי' ולא אמרין הל' כדברי המיקל בעירובין גבי ספק. וכ"כ הב"ח אורח חיים סימן ת"ד סק"א. [אלא שעדיין צ"ע דאף אם לא מקילים משום שהל' כדברי המיקל בעירוב היה לנו להקל משום ספק דרבנן לקולא. ועי' מה שנתרץ בזה לקמן בע"ה].

ויותר מזה חידש הב"ח אורח חיים סימן שצח ד"ה שתי עיירות גבי הא דהחמיר הטור כב' תי' בתוס':

ודברי רבינו כחומר ב' הפירושים שכתבו התוספות... ואע"ג דהלכה כדברי המיקל בעירוב מכל מקום כל כה"ג דאיכא לפרש הכי והכי לא ה"ל בכלל הלכה כדברי המיקל בעירוב וכמו שפרישית בסמוך (עמ' תנוד"ה היה) דבעיא דלא איפשיטא נמי לא הוי בכלל הלכה כדברי המיקל...

וצ"ע בכונתו. ושמא סובר שמח' ראשונים הוי כמו ספק בהבנת הגמ' ולכן לא מקילין בעירובין, ועי' במה שנכתוב לגבי הל' כדברי המיקל במח' הפוסקים.

ולפי הב"ח יש עוד טעם אמאי לא אמרין הל' כדברי המיקל בעירוב כשיש ספק בגמ', והוא דעיקר ענין הל' כדברי המיקל הוא משום שאמרין כדאי הוא לסמוך עליו בהל' עירובין הקל, וכמו שמקילים על דעת יחיד בשעת הדחק ג"כ מקילין כדעת יחיד בהל' עירובין הקל. ולקמן נביא קצת סימוכין לדמיון הנ"ל. ולפ"ז מובן אמאי א"א להקל בספק, שלא היה שום שיטה שהקיל בענין זה, ולא שייך לסמוך עליו. וכן משמע מדברי הב"ח אורח חיים סימן ת"ד סק"א:

בעיא דלא איפשיטא... וכתב הרא"ש דלחומרא נקטינן וטעמו דאין זה בכלל הלכה כדברי המיקל בעירוב כיון דאיכא ספיקא לכולהו רבנן דדוקא בדאיכא מאן דמיקל ואיכא מאן דמחמיר אית לן למימר כד[א]י הוא רבי פלוני לסמוך עליו באיסור תחומין דקיל אבל היכא דליכא מאן דאמר דשרי אין בידינו להקל.

מ"מ אין כולם מסכימים להחילוק שבין ספק למח' לגבי הכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין. כבר הוכחנו דממה שכתב הב"י שם: א"קיימא לן כדברי המיקל בעירוב ואם כן בספיקו נמי נקטינן להקל, "יש להוכיח שכלל זה דומה לספק דרבנן להקל. וכ"כ הרמב"ן שהטעם שמקילים בתחומין למעלה מי' הוא משום שהל' כדברי המיקל, ואע"פ שהוי ספק.

עד כאן ראינו שלפי מקצת ראשונים לא מחלקים בין ספק לפלוגתא, ומקצת ראשונים מקילים בפלוגתא אבל לא בספק. וייתכן שיש מי שסובר שמקילים בספק אף כשלא מקילין בפלוגתא. דהנה איתא בעירובין נט. "עיר של יחיד ונעשית של רבים... אין מערבין אותה לחצאין, אלא או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו." והטעם הוא משום שכיון שבני העיר רגילים לטלטל בכל העיר, אסור לעשות ב' עירובין שמא יטלטלו מא' לשני כהרגילם. בהמשך הגמ' אמר רב פפא לא שנו אלא לארכה אבל לרחבה מערבין. ואיכא דאמרי אמר רב פפא לא תימא דלארכה הוא דאין מערבין הא לרחבה מערבין אלא אפילו לרחבה נמי אין מערבין. כלומר, לל"ק מערבין לרחבה ולל"ב אין בערבין לרחבה. הרי"ף לא הביא הני תרי לישני דרב פפא, וכתב הרא"ש שזהו משום דסבירא ליה כלישנא בתרא לחומרא. וכתב הרא"ש עליו: "ולא מסתבר כלל למיזל לחומרא בתרי לישני לענין עירובין וכן כתב ר"מ ז"ל ונראה כלישנא קמא דבשל סופרים אפילו בעלמא הלך אחר המיקל וכל שכן בעירוב שאין לו עיקר מן התורה שהלכה כדברי המיקל בעירוב. ועוד דמסתבר דאיכא דאמרי הוי כטפל לגבי העיקר."

כאן לגבי תרי לישני בר' פפא הר"מ מיקל שהלכה כדברי המיקל בעירוב, אבל לעיל ברא"ש פ"ב אות ד' הר"מ החמיר במח' אמוראים משום שלא אמרין הל' כדברי המיקל לגבי מח' אמוראים, וצ"ע מ"ש.³¹ ושמא י"ל שב' לישני שאני דהוי כמו ספק, ומודה הר"מ שמקילין במקום ספק, ורק לגבי מח' א"א להקל, שיש שיטה שסוברת בודאי שצריך להחמיר.³² ולפ"ז יוצא הפוך מהקרבן נתנאל שסובר שמחמירים בספק, כגון תחומין למעלה מ', ומקילים במח'.

לעיל כתבנו שהטעם להמחמירים בתחומין למעלה מ' ולא אמרין שהל' כדברי המיקל בעירוב הוא משום שרק אמרין שהל' כדברי המיקל לגבי מח' אבל לא לגבי ספק. אבל עדיין נשארת קושיא, דאף אם נימא שלא אמרין הל' כדברי המיקל, מ"מ היה לנו להקל מכח ספק דרבנן לקולא. וכן תמה הב"י סימן ת"ד: "וכתב הרא"ש (סי' ג) דלחומרא נקטינן וכן כתבו הגהות בפרק ל' (מהל' שבת אות מ) בשם הר"מ (פסקי עירובין סי' פז) ויש לתמוה עליהם דהא ספק בשל דבריהם הוא בתוך י"ב מיל ולהרא"ש אפילו חוץ לי"ב מיל וכמ"ש בסימן שצ"ז וגם רבינו ירוחם בחי"ח (ני"ב צו ע"ד) תמה על הרא"ש."

ובסוף כתב הב"י "ואפשר שטעמא של המחמירים מדאמרין בגמרא האי תנא ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין ולחומרא." [ומדיוק הזה אנו באין למח' ראשונים בענין פסק אם יכולים להקל בספק דרבנן (ספקא דדינא) שנתגלגל להיות ספק דאור', ע"י בהע'.³³] אלא שאף אם נניח שהדיוק הזה הוא המקור להמחמירים [וכע"ז בראשונים אחרים] עדיין צ"ע אמאי אותו תנא החמיר מספק, והיה לו להקל משום ספק דרבנן לקולא.

ושמא יש ליישב ע"פ מה שכתב המנחת יעקב (כלל א' סק"ו) דהיכא דאסתפקא לתנא עצמו בדין, מחמירין בספיקו אף בדרבנן דהוי כמו ספק חסרון ידיעה.³⁴ ולפ"ז הכל מיושב דעי' בעירובין מג: דמסיק הגמ' "האי תנא ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין [למעלה מי']", ולפי דברי המנחת יעקב ניחא שכאן הוי ספק חסרון ידיעה.

אבל נראה שזה אינו, דהנה איתא בעירובין דף סה: שריש לקיש ותלמידי דרבי חנינא היה להם איזה שאלה בהל' עירובין ולא ידעו מה לעשות, ואמר להם ר"ל שיכולים להקל "ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן". ופרש"י שהיה מותר להם להקל "דספק דבריהם להקל". אבל עי' בריטב"א שפי' "דבספיקא דעירוב לקולא עבדינן ואפילו לכתחלה", ומשמע שיכולים להקל משום שהוא ספיקא דעירוב דקיל טפי משאר ספיקות דרבנן. ובודאי שרש"י הוא כנגד המנח"י, אבל להריטב"א אפשר ליישב המנח"י ולומר שכשאמורא הסתפק בדבר ה"ז נחשב ספק חסרון ידיעה, אלא שצ"ל שבהל' עירובין מקילין אף בספק חסרון ידיעה.³⁵

ו. במח' אמוראים

המהר"ם ברא"ש ב:ד קבע שלא אמרין הל' כדברי המיקל בעירובין לגבי מח' אמוראים. הוא הביא ראיה מדף מז: שנחלקו שמואל ור' יוחנן אם חפצי נכרי קונין שביתה. והגמ' הביאה מעשה שרבא הקיל כשמואל, והקשה לו רבינא: "מאי דעתך... והא שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן", וחזר בו רבא. הרי פסקו שההלכה כרבי יוחנן אע"ג דשמואל מיקל, וע"כ שלא אמרין הל' כמיקל אלא במח' תנאים.

ולכאור' זהו דוקא במקום שאנו צריכים להך כלל דהל' כדברי המיקל, דהיינו ביחיד נגד רבים, אבל במח' שקולה אזלינן לקולא ככל ספק דרבנן.³⁶

וכן לגבי הא דקי"ל הל' כדברי המיקל באבל (מו"ק יח.) עי' תוס' כתובות (ד. ד"ה אבל דברים) בשם בה"ג שדוקא במח' תנאי.³⁷

אבל כבר ראינו שכמה ראשונים חולקים ופוסקים כהמיקל בעירובין אף במח' אמוראים,³⁸ ובביאור מחלקותם כבר כתבנו דשמא פליגי אם הל' כדברי המיקל הוא דין כללי כמו ספק דרבנן לקולא, דהיינו דעירובין קיל יותר משאר דרבנן ולפיכך שייך להקל אף כנגד רבים, וכדברי הב"ח תד:א שהגדר של הל' כדברי המיקל בעירוב הוא כמו כדאי הוא לסמוך עליו בהל' עירובין הקל. או שהל' כדברי המיקל הוא כלל שקבעו חכמים אחרי שהסתכלו בכל המחלוקות, שיש לנו לפסוק לקולא בכל המחלוקות. לפי הצד הראשון לא ברור אמאי שייך דוקא במח' תנאים, אא"כ נימא שיש כח מסוים לשיטה בתנאים, אבל להצד השני מובן אמאי יש לחלק בין מח' תנאים לאמוראים.

וכן מבואר ברשב"א מז: שהצד שרק אומרים הל' כמיקל במח' תנאים הוא משום שכבר ראו שיש לקבל שיטה מקילה בכל מקום:

וקיי"ל כר' יוחנן... ותמיהא לי דהא אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כדברי המיקל בעירוב, ויש לי לומר דדוקא במתניתין וברייטא אבל בדברי האמוראין שלא שמע הוא מחלקותן לא, דמה שלא שמע היאך פסק שלא כמותם דדילמא אי הוה שמע ליה הא דר' יוחנן הוה [מודי] בה דלא מיסתר כלליה משום הא, וכדאמרינן לעיל גבי כללי דר' יוחנן ודילמא היכא דאיתמר איתמר והיכא דלא איתמר לא איתמר.³⁹

ולכאור' ר"ל שר' יהושע בן לוי שקבע שהל' כדברי המיקל אמר כן לאחר ששמע כל המחלוקות של התנאים. אבל הוא לא שמע כל מחלוקות של האמוראים, דשמא אילו היה שמע הא דר' יוחנן היה קובע הל' כמותו אע"פ שהחמיר. ומבואר שאינו טעם כללי מחמת קולא בעירובין אלא שידע כל המחלוקות וקבע כמותם.⁴⁰

ז. כשהוא כנגד כלל אחר של פסיקה

כבר ראינו שהמהר"ם הביא ראיה מהגמ' מז: שלא אמרינן הל' כדברי המיקל במח' אמוראים. וליישוב שיטת הר"ח שסובר שאף במח' אמוראים אמרינן שההל' כדברי המיקל⁴¹ כתב הרא"ש:

וי"ל דודאי הואיל ואיתמר כללא דשמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן אף לגבי עירובין אייתנין להאי כללא. אבל היכא דלא איתמר כללא כגון הכא דפליגי רבה ור' זירא אמרינן הלכה כדברי המיקל בעירובין אף במחיצות כגון הכא.

נמצא שאמרינן שההל' כדברי המיקל בעירוב דוקא כשאנו סותר כלל אחר בפסיקה.

ויש להביא ראיה שלא אמרינן הל' כדברי המיקל כנגד כלל של פסיקה מדף מז: "אמר רב משרשיא: ליתנהו להני כללי [שרבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה]. מנא ליה לרב משרשיא הא? אילימא מהא דתנן, רבי שמעון אומר... ואמר רב חמא בר גוריא אמר רב: הלכה כרבי שמעון. ומאן פליג עליה, רבי יהודה. והא אמרת: רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה, אלא לאו שמע מינה: ליתנהו." וצ"ע דשמא פסק כר' שמעון שמיקל בעירובין. שו"מ שכן הקשה המהרש"א והניח בצ"ע.

אבל לפי מש"כ הרא"ש לק"מ שלא אמרינן הל' כדברי המיקל כשהוא נגד כלל של פסיקה וא"כ יש ראיה שליתנהו להני כללי.

אבל צ"ע דהרשב"א בדף סט. פליג על הרא"ש וסובר שאמרינן הל' כדברי המיקל אף כנגד כללי פסק.⁴² וי"ל שהראיה מדף מו: אינה ראייה שהרי כל הראיה היא מדברי רב וכבר כתבנו שמדף מב: משמע שרב לית ליה הל' כדברי המיקל. ובאמת הרמב"ן מו. ד"ה ובודאי הוכיח מסוגיין דרב שפסק הל' כר"ש בג' חצירות פליג על ריב"ל ולית ליה הל' כדברי המיקל, דאי סבר כמותו, בשביל מה פסק כר"ש בסוגיות דג' חצירות, במניח את ביתו, בשיור, ובמערב ברגליו, תיפוק ליה מדין הל' כדברי המיקל.

שו"מ שגם הריטב"א הקשה קושית המהרש"א ותי' דאם הטעם שר' חמא בר גוריא אמר רב פסק כר"ש הוא משום שהל' כדברי המיקל לא היה צריך לפסוק כר"ש אלא ממילא היינו יודעים דהל' כר"ש משום דמיקל. א"נ הו"ל לפרש בהדיא דפסק כר"ש דהל' כדברי המיקל. ומדלא תי' כהרא"ש שלא אמרינן הל' כדברי המיקל כשהוא נגד כלל של פסיקה משמע דחולק על הרא"ש. גם יש להוכיח שהמהר"ם לית ליה להרא"ש ממה שהוכיח מהגמ' מז: שלא אמרינן הל' כדברי המיקל במח' אמוראים.

וצ"ע לשיטת הרא"ש דאמרינן שההל' כדברי המיקל אף כנגד רבים, ומ"ש שעוברים על הכלל של יחיד ורבים הל' כרבים ולא עוברים על הכלל של שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן.

אבל נראה דזה לק"מ דהכלל של יחיד ורבים הל' כרבים לא נקרא קביעת הל' וכמו שמצינו לגבי "כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק" (נדה ו.), דזהו דוקא כשלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, ועבדינן כרבים משום שיחיד ורבים הל' כרבים, שבכה"ג אמרינן שבשעת הדחק יכול לסמוך על דעת יחיד.⁴³ נמצא דכשלא איפסק בגמ' הלכה כחכמים בפירוש רק משום שהלכה כרבים כדאי הוא היחיד לסמוך עליו בשעת הדחק באיסור דרבנן כמפורש בש"ך יו"ד ס"ס רמ"ב בהנהגות הוראת או"ה.⁴⁴ [וכבר כתבנו לעיל בשם הב"ח תד:א שהגדר של הל' כדברי המיקל בעירוב הוא כמו כדאי הוא לסמוך עליו בהל' עירובין הקל].⁴⁵

ובביאור המח' בין הרשב"א לרא"ש אם אמרינן הל' כדברי המיקל כנגד כלל אחר של פסיקה, יש להעיר שבעצם יש ב' מיני כללים בפסק. דעי' בעירובין מו: שר' יוחנן מביא כמה כללים בפסק כגון רבי מאיר ורבי יהודה, הלכה כרבי יהודה, רבי יהודה ורבי יוסי, הלכה כרבי יוסי, ורבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה. ואף שרב פליג על הני כללי, כתב הריטב"א (מז: ד"ה אלא) והרא"ש (סי' ט') שקי"ל כהני כללי. מ"מ לגבי הני כללי אמרינן "היכא דאיתמר איתמר, היכא דלא איתמר לא איתמר", כלומר לא אמרינן הני כללי במקום שאיתמר בהדיא במקום מסוים שאין הל' כהכלל.

לפי הרא"ש הכלל של הל' כדברי המיקל בעירוב דומה להני כללי דר' יוחנן, דרך היכא דאיתמר איתמר, אבל היכא דלא איתמר לא איתמר. אבל להראשונים שחולקים על הרא"ש, כמו הרמב"ן, ריטב"א, פשטות הרשב"א, והמהר"ם, אינו דומה הל' כדברי המיקל להני כללי. וצ"ע מ"ש. ושם י"ל ע"פ מש"כ שהני ראשונים סוברים שענין הל' כדברי המיקל הוא כלל שקבעו חכמים אחרי שהסתכלו בכל המחלוקות שיש לנו לפסוק לקולא בכל המחלוקות – ולכן לא אמרין היכא דאיתמר איתמר. ולפ"ז המהר"ם הוא לשיטתו, וכמש"כ. אבל א"א לפרש כן בהרמב"ן, וכמש"כ.

ועי' בב"י יו"ד סי' שצ"ו גבי הל' כדברי המיקל באבל שכתב שאמרין כן אף בתלמיד נגד רבו. והב"ח שם כתב דבתלמיד נגד רבו כגון הרא"ש נגד המהר"ם לא אמרין. ע"ע במו"ק כג. תוד"ה רבא שאזלינן גבי כללי פסיקה במח' רבא ואביי, ולא אמרין הל' כדברי המיקל.

ח. במח' הפוסקים

בפשטות הכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין לא שייך לגבי מח' הפוסקים, שהרי נחלקו הראשונים לגבי מח' אמוראים, אבל פשיטא שלגבי מח' פוסקים לא אמרין כן. אולם נראה שאין זה כ"כ פשוט, דהנה לגבי מש"כ הרא"ש מובא לעיל "ועוד דמסתבר דאיכא דאמרי הוי כטפל לגבי העיקר", בפשטות הכונה שתמיד אומרים שהאיכא דאמרי הוי כטפל לגבי העיקר, וכשיטת ריב"א בתוס' ע"ז ד' ע"א. אבל עי' ברא"ש ע"ז א: ג שלא פסק כהריב"א. וע"כ צ"ל כהק"נ שר"ל שכאן לגבי מח' בעירובין יש להקל כהריב"א. והוסיף הק"נ שזהו משום שאמרין הל' כדברי המיקל אף במח' הפוסקים [המח' ראשונים האין פוסקים בתרי לישני⁴⁶].⁴⁷ וכ"כ בשו"ת מהרי"ט סו"ס צ"ד שמקילים במח' הפוסקים בהל' עירובין.

ושם יש לדייק שכן סובר האליה רבה [ושם אפ' המ"ב] דאיתא בשו"ע שסו: ג דאין מניחין עירוב אלא בבית שיש לו ד"א על ד"א דאז הוא ראוי לדירה. ועי' במ"ב שהביא מח' הפוסקים אם הוא רחב יותר מד' אלא שהוא קצר בארכו ויש בו לרבע ד' על ד'. ובשער הציון אות י"ג הביא שהאליה רבה כתב שהולכין להקל בעירובין. ואף המ"ב לא חלק עליו בעצם אלא שכתב דמנא לן שהולכין להקל לכתחלה במקום שיש עוד בתים, שהרי וודאי יש בתים אחרים שהרי אין חצר חייב בעירוב אלא כשיש לו שני בתים פתוחים לתוכו.⁴⁸

עוד ראיה שהמ"ב סובר שאמרין הל' כדברי המיקל אף במח' הפוסקים גבי הא שפסק הרמ"א כדעת תוס' בסימן שצח שמוודים אלפיים אמה מן המקום שנתקצר שם הקשת שאין בו ארבעת אלפים אמה, ואע"פ שכמה ראשונים חולקים עליו, כתב הביה"ל בד"ה וי"א "ואף דאפשר לסמוך על הפוסקים שהביא הרמ"א

משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב. הרי כתב בהדיא שאף במח' הפוסקים אמרינן הלכה כדברי המיקל בעירוב.⁴⁹

עוד ראיה מהרמ"א שאמרינן הל' כדברי המיקל אף במח' הפוסקים דאיתא בסי' שס"ו סעי' י' "ויש אומרים שאינו מזכה ע"י בנו ובתו הסמוכים על שלחנו, אפילו הם גדולים, ולא ע"י בתו, אפילו אינה סמוכה על שלחנו, כל זמן שלא בגרה, ולא ע"י אשתו שמעלה לה מזונות או שאמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך ואפילו יש לה בית בחצר... ולכתחלה טוב לחוש לדברי שניהם היכא דאפשר. הגה: ובדיעבד סומכין על דברי המיקל בעירוב." ⁵⁰ ומש"כ ובדיעבד סומכין על דברי המיקל בעירוב משמע שהל' כדברי המיקל בעירובין אפ' במח' ראשונים [ע"י תוס' עט:]. אלא שאם פסק כן מכח הכלל של הל' כדברי המיקל ממש לכאו' היה מותר לכתחילה. ולפיכך נראה שסובר הרמ"א שאין לנו להקל אפ' בעירובין לכה"פ במח' הפוסקים כשאפשר לעשות ככו"ע באופן קל כמו שראינו במ"ב.

ויש להעיר שכאן אנו מקילים כב' השיטות, ואין שום הכרעה. ויכול לזכות פעם ע"י בנו הגדול הסמוך על שולחן אביו [שמהני להר"מ ולא להרא"ש] ופעם ע"י קטן שאינו סומך על שולחן אביו [שמהני להרא"ש ולא להר"מ], ובכל מקרה העירוב חל, שזהו הקולא. וזה דומה למה שכתב הרמב"ן בענין הל' כדברי המיקל, שהענין הוא שליכא הכרעה אלא שבכל מקום אזלינן בתר המיקל. וע"כ צ"ל שעל הצד שאמרינן הל' כמיקל במח' הפוסקים לכו"ע אין זה הכרעה, ויכול להקל במה שקיל טפי באותו מקרה [ובלבד שלא יהיה כתרתי דסתר].

אבל ע"י בעירובין עז: שיש סתירה בין תחילת הגמ' לבין סופה אם מהני דבר כמו אצטבא למעט כותל שבין ב' חצירות, שע"י האצטבא יכול להשתמש בגובה הכותל, וגם שאם יבנו אצטבא בב' צדדי הכותל יכול החצרות להתערב יחד. הרא"ש תי' שרק ממעט אם הוא ד' על ד' והר"מ תי' שצריך לחלק בין מיעוט כדי להתיר שימוש ע"ג הכותל לבין מיעוט כדי לערב יחד. הטור בסי' שע"ב החמיר כשניהם. וע"י בב"י שהשיג עליו: "ורבינו הצריך ארבעה רוחב כתירון הרא"ש ולהיות כפתח הצריך שיגיע לראש הכותל כתירון ר"מ ולא ידעתי למה דכיון דבאיזה תירון מהם מתיישב למה ליה למנקט כחומרי שניהם." ⁵¹ וע"י בעצי אלמוגים סקכ"ח שיישב שבכל צד יש חומרא וקולא ולכן א"א להקל וע"כ צריך להחמיר כשניהם. כלומר במקום שאין לנו שום אופן להכריע בעצם חוץ מלומר שהל' כדברי המיקל, ואין א' מקיל יותר מבירו, וא"א להקל כשניהם—לית ברירא וצריך להחמיר. וזה דלא כמש"כ ברמ"א. ⁵² אלא שיש לחלק דשאני הכא דבעצם הוי ספק במחיצות ולא בעירובין, ולכן א"א להקל כשניהם.

⁵³ למעשה, הקילו כמה אחרונים במח' הפוסקים, ע"י בהע'.

אבל החזו"א קיב:י סובר שהכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין לא שייך במח' הפוסקים וכתב שכן נראה מהב"י, ולכאו' כונתו שהב"י תמיד פסק כרוב שיטות בין הרי"ף רמב"ם ורא"ש, כדרכו בכ"מ. ושמא הרמ"א פליג שכתב בדרכי משה שצו:ב גבי מי שיצא חוץ לתחום שיש לו ח' אמות על ח' אמות, כדעת הרז"ה משום "דיש להקל בתחומין דרבנן". והב"י, לשיטתו, פסק שאין לו אלא ד"א, כדעת רוב הפוסקים. אבל לכאו' אין ראייה מכאן שהדרכי משה לא כתב שהל' כדברי המיקל בעירובין אלא שהוא משום תחומין דרבנן, ואע"פ שבעלמא אזלינן בתר רוב פוסקים אף בדין דרבנן כמבואר בע"ז ד"ז וגם כל אמוראי בתראי דפליגי ארבא בעירובין מו., מ"מ מסיק הדרכי משה שגם הרשב"א סובר כן, ולכן לא הוי מיעוט ממש ויש לפסוק כן בדין דרבנן. [ועי' בהגהותיו על השו"ע שבאמת רק הביא שיטת הבעה"מ כ"א.]

אבל נראה להוסיף שאף שייתכן שהב"י בספר ב"י סובר שהכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין לא שייך במח' הפוסקים, בשו"ת אבקת רוכל סימן מז ודאי לא סובר כן שכתב שיש לפסוק כהרשב"א ומגיד משנה והריב"ש בענין מסויים, "הונח שהטור והר"מ לא יודו בזה והנה חולקים אלו עם אלו והלכה כדברי המיקל בעירובין כדגרסינן במסכת עירובין דאמר ריב"ל הלכה כדברי המיקל בעירובין והלכתא כוותיה."

וע"ע בב"ח סו"ס תטז שבפוסקים נוקטים להחמיר, וז"ל: "ולענין הלכה נקטינן בעירובי תחומין לחומרא בפלוגתא דרבוותא, וקצ"ע דמסתבר שלא להקל מכח הל' כדבי המיקל בעירובין, אבל מנין לנו להחמיר [ובפרט שהתם רוב הראשונים מקילים (רמב"ם והרשב"א ורק הראב"ד מחמיר)].

ולהצד הזה שאף במח' הפוסקים אמרינן שההל' כדברי המיקל יש לעיין מה הדין לגבי מה שנפסק כבר בפוסקים. והנה לעיל כתבנו שהכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין דומה קצת להכלל של סומכין על דעת יחיד בשעת הדחק, וכמש"כ הב"ח תד:א. דהיינו כמו שבכה"ת סומכין על דעת יחיד בשעת הדחק, בעירובין סומכין על דעת יחיד לכתחילה. ולכן כתב הרא"ש שלא אמרינן הל' כדברי המיקל בעירובין כשהוא כנגד כלל אחר בקביעות הל' [כמו שמואל ור' יוחנן הל' כר' יוחנן] כמו שלא סומכין על דעת יחיד כשהוא כנגד כלל אחר בקביעות הל' [ורק היכא דלא איתמר הל' לא כמר ולא כמר].⁵⁴ ולפ"ז י"ל שאפ' לגבי מה שנפסק כבר בפוסקים ייתכן להקל בעירובין, דעי' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן נא שכתב "ואין לומר דהפסק שבפוסקים הוא כאיפסק בפירוש דהא הפוסקים לא הכריעו מצד עצמם שהלכה כחכמים דאין להם כח להכריע בין התנאים והאמוראים רק שהעתיקו הדין כחכמים מהכלל הלכה כרבים. ול"ד לנפסק בגמ'

בפירוש שהתם הכריעו חכמי הגמ' שדברי השני אינם כלום ואין לסמוך עליו אף במקום הדחק אבל פסקי הגאונים במחלוקת חכמי הגמ' אינם הכרעה והוא כלא איתמר הלכתא רק מצד שהלכה כרבים פסקו שמצד זה הא יש לסמוך על היחיד בשעת הדחק.

לגבי הל' כדברי המיקל באבל מבואר בב"י שאף בפוסקים אמרין כן. עי' בב"י יורה דעה שצו: ג שכתב לגבי המח' ראשונים גבי מי שמת אביו או אמו והיה קטן באותה שעה והגדיל וכו' "ורבינו ירוחם (נכ"ח ח"ב רלד ע"ג) אחר שהביא דברי הרב רבינו מאיר ודברי הרא"ש כתב ומכל מקום דברי הרב רבינו מאיר רבו דברי קבלה הן כל שכן להחמיר. ואינו נראה לי דהא קיימא לן... (מו"ק יח.) הלכה כדברי המיקל באבל הילכך נקטינן כדברי הרא"ש. וכן הקיל הב"י במח' הפוסקים בס"ס שמ"ב.⁵⁵ ועי' בשיירי ברכה ס"ס שע"ד שכתב דמסורת בידו של כל מורה דהל' כדברי המיקל באבל אף בפוסקים. ועי' בשו"ת יביע אומר חלק ח יורה דעה סימן לג שקי"ל שהלכה כהמיקל באבל אפי' ביחיד במקום רבים, ואפי' בפוסקים, וכמו שכתב הגנת ורדים ומסגרת השלחן בשו"ת דבר משה (חיו"ד סי' עז ופ) ושו"ת חיים שאל (ח"ב סי' כג) ועוד. (ועי' מה שהאריך בשד"ח מע' ה כלל קיח.) ועי' בספר דברי סופרים סי' שצ"ח עמק דבר אות ו' שזהו הסכמת האחרונים. מ"מ עי' בשו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן כה שלא אומרים הלכה כדברי המיקל באבל אף נגד השולחן ערוך, וכע"ז באגרו"מ א:רנו שלא אמרין הל' כמיקל בפוסקים כשיש הכרעה בבירור.

כבר אמרנו מקודם שיש דמיון בין "בעירובין שומעין להקל" ל"בכתמים שומעין להקל". והנה איתא ברמ"א יו"ד קצ: כו לגבי מח' הפוסקים, "ומכל מקום נראה דיש לסמוך אמקילין, דבכתמים שומעין להקל".⁵⁶

אלא שיש להוסיף שאפ' אם קי"ל כדברי המיקל אף במח' הפוסקים, מ"מ מי שלומד הסוגיא ויש לו ראייה מכרעת כהמחמיר, אין שייך בכה"ג לומר הל' כדברי המיקל. וזה דומה למה שכתבנו לעיל שלא אמרין הל' כדברי המיקל כשהוא כנגד כלל אחר בפסיקה. ולכן מצאנו שכל הפוסקים לפעמים החמירו בעירובין כנגד פוסקים אחרים שהקילו, דא"א להקל כנגד ראייה מכרעת.⁵⁷

ויש לסיים בדברי שו"ת זקן אהרן ס"ס צ"ד, "ואפ' אם ימצא בין הפוסקים מי שיורה בזה להיתר לא חיישינן ליה אלא עבדינן לחומרא, דלא אמרין הל' כדברי המיקל באבל אלא בחכמים הראשונים שהיו דברי תורה שגורים בפייהם..." וכע"ז בספר דברי סופרים סי' שצ"ח ו:ז שרק מקילים [כנגד הרוב] כשהמיקל הוא מגדולי הפוסקים.

ט. על מי אמרינן הל' כדברי המיקל

עי' במתני' פ: שר' יהושע סובר שצריך לערב בכור שלם ולא בפרוסה, ואע"פ שר' אליעזר פליג התם ומיקל פסקו רוב הראשונים כר' יהושע. וכתב הרשב"א "ואע"ג דקיימא לן הלכה כדברי המיקל בעירוב אפ"ה בהא קיי"ל כר' יהושע דדוקא פת ושלמה, חדא דר' אליעזר שמותי הוא וב"ש במקום ב"ה אינה משנה...⁵⁸ ולכאו' זהו חידוש גדול, דאיתא בנדה ו. "כדי הוא ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק, ואם קי"ל כר"א בשעת הדחק, וכמעשה דרבי בנדה, ע"כ שדינו כיחיד, וקי"ל כיחיד במקום רבים בעירובין. וצ"ע.⁵⁹

ושמא מכאן מבואר כמו שכתבנו לעיל לפי מקצת ראשונים שהכלל של הל' כדברי המיקל אינו דין כללי כמו ספק דרבנן לקולא או כמו סומכין על דעת יחיד בשעת הדחק אלא הל' כדברי המיקל בעירובין הוא כלל שקבעו חכמים אחרי שהסתכלו בכל המחלוקות שיש לנו לפסוק לקולא בכל המחלוקות. וזהו הצד שרק אמרינן כן לגבי פלוגתא דתנאים ולא אמוראים—דאם הטעם של הכלל הוא משום שמקילים בעירובין, מניין לנו לחלק בין תנאים ואמוראים, אבל אם הפשט הוא שמאחר שהסתכלו בכל המח' בהל' עירובין קבעו להקל, א"כ מובן אמאי יש לחלק בין מח' תנאים ואמוראים. ולפ"ז ניחא אמאי לא אמרינן כלל זה לגבי ר"א דשמותי הוא ובודאי לא קבעו הל' כמותו אע"פ שנידון כדעת יחיד ולכן אפשר לסמוך עליו בשעת הדחק.

ע"ע ברא"ש ו:ט שנחלקו הראשונים אם אמרינן הל' כדברי המיקל בעירוב כשיש דיוק [אבל לא פירכא] מבריייתא דלא כחד אמורא.⁶⁰

י. ספק במציאות

יש לדון האם מקילין בספק במציאות כמו שמקילין במח' בדין. ושמא יש להביא ראיה מעוד כלל בפסיקה הדומה להל' כדברי המיקל בעירובין—הכלל של כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל. הכלל הזה אינו דומה לשאר מקומות שמקילין בדין דרבנן משום שאף בזה מקילין כיחיד במקום רבים.⁶¹ ולא עוד אלא שע"י ברכות לו. שאמרינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל אף לגבי ערלה בחו"ל, ולכאו' אפ' למ"ד דהוי הל' למשה מסיני.⁶² וצ"ע דמניין לנו להקל כה"ג, דאף שיש לנו קבלה להקל בספק ערלה שהוא ספק במציאות מניין לנו להקל בפלוגתא, ובפרט כנגד רבים. ושמא ב' הדינים תלויים זב"ז, וא"כ ייתכן שנימא שכמו שמקילין בעירובין במקום מחלוקת, ה"ה שיכולים להלק במקום ספק.⁶³

מצד שני, שמא י"ל שא"א להשוות ספק עירובין לספק ערלה (לכה"פ להר"ן) שלפי הר"ן מקילין הרבה בערלה.⁶⁴

ומקופיא נראה שאין לדמות הא דמקילין בעירובין להא דמקילין בערלת חו"ל, שהרי יש סוגיא שלמה שעוסקת בספק במציאות לגבי עירובין, ע"י במתני' עירובין לה. שאם יש ספק אם נתגלגל העירוב מחוץ לתחום או נטמאה קודם חשיכה [וא"כ לא חלה העירוב] או לאחר חשיכה [וחלה העירוב] שלפי ר"מ ור' יהודה "ה"ז חמר גמל", כלומר מחמירים, ולפי ר' יוסי ור"ש "אומרים ספק עירוב כשר." אלא שלפ"ז צ"ע מ"ש ממצות התלויות בארץ שילפינן ממה שמקילין בפלוגתא להא דמקילין בספק במציאות.

ושמא יש לדחות הראיה ממתני' דספק נתגלגל עירובו חוץ לתחום ע"פ המ' לה: שהטעם שר"מ מחמיר בספק עירוב הוא משום שסובר שתחומין דאו', ועוד שמירי בשתי כיתי עדים, א' שאומרת מבע"י נטמאה [או נתגלגל] וא' אומרת משחשיכה. ופרש"י שר"מ סבר כיון דאיכא כת דמפקע ליה מחזקיה בספיקא דאו' לא אזלינן בתר חזקה.⁶⁵ ולפ"ז לא קשה במה שמחמיר בספק עירוב, משום שסובר שתחומין דאו', וא"כ לכאו' לית ליה הל' כדברי המיקל בעירוב.

לגבי הטעם אמאי מיקל ר' יוסי בספק עירוב [אף שמחמיר בספק טבילה בטומאה קלה דרבנן] יש ג' תי' בגמ' (לו).⁶⁶ אבל בעיקרון הוא מיקל משום ספק דרבנן לקולא. ולפ"ז יש לעיין קצת אמאי לא הזכירו שיש טעם נוסף להקל בספק משום שהל' כדברי המיקל בעירוב. ושמא זהו עיקר כונת ר' הונא בר חיננא.

עכ"פ משמע שאפ' אם נימא שמקילין בעירובין במקום ספק במציאות, מ"מ לא מקילין כנגד רוב. לפ"ז י"ל שיש חילוק בין הל' כדברי המיקל בעירוב והל' כדברי המיקל באבל, שהרי לפי תוס' יבמות (לו ב ד"ה הא) מבואר שלא מתאבלים על סתם ולד שמת בתוך ל' יום, אע"פ שיש רוב שאינו נפל, דכמו שהל' כדברי המיקל כנגד הרבים, ה"ה שיש להקל כהמיעוט כנגד רוב. לפ"ז יש להקשות אמאי לא אמרינן כן בעירובין. מיהו ע"י בתוס' יבמות (קיט א) ד"ה מחוורתא שכתב שדוקא כה"ג מקילין כהמיעוט כדי שלא יבאו להקל בערוה לסמוך ג"כ על הרוב ולהתירה לשוק בלא חליצה. לפ"ז פשוט שבעירובין אין להקל כה"ג.⁶⁷

יא. כשיש קולא וחומרא לכל צד

לגבי ספק דרבנן לקולא ע"י בתוספות מסכת ביצה [יד. ד"ה איכא בינייהו] שצריך להחמיר כשיש צד להקל ולהחמיר בכל צד: "ופסק ר"י שיש לאסור בכל

ענין דאזלינן לחומרא אע"ג דבשל סופרים הלך אחר המיקל הואיל ולכל אחד ואחד יש קולא וחומרא מכל צד עבדינן לחומרא. וא"כ יש לעיין מהו הדין לגבי עירובין.

כבר ראינו שר' יוסי ור"ש מקילים בספק כשרות העירוב כגון בספק אם נתגלגל העירוב מחוץ לתחום או נטמאה קודם חשיכה [וא"כ לא חלה העירוב] או לאחר חשיכה [וחלה העירוב]. וצ"ע שבדרך כלל כשיש קולא וחומרא לכל צד בדין דרבנן אסור להקל לשני צדדים וגם אסור לבחור צד א' אם אין סיבה להקל יותר לאותו צד. ע"י במס' מקואות ב:ג, "היו שניהם פחותים מארבעים סאה ונפל לא' מהם ואינו יודע לאיזה מהן נפל ספיקו טמא שאין לו במה יתלה." וכע"ז בשולחן ערוך יורה דעה סימן קיא סעיף ה.⁶⁸ ולפ"ז יש להקשות אמאי יכול לתלות שלא נתגלגל העירוב מחוץ לתחום.

ועי' בחי' רע"א עירובין לח. שהוכיח שלגבי עירובין מקיימין רצונו, וזה נקרא קולא, וז"ל: "ולזה נ"ל ביסוד הדבר, דכיון שברצונו שיתקיים העירוב, ולכך דעתו מתחילה, מקיימים רצונו ותופסים לקולא כאלו ודאי קיים העירוב, ואסור לו לילך לצד השני." ויש לעיין אם גם זה הוא קולא בעירובין, או שאמרינן כן בכל איסור דרבנן. והנה כתב הש"ך ביו"ד קי"א שא"א לתלות שהאיסור דרבנן נפל לתוך הקטן, אף שבודאי הוא מעדיף שהקטנה תיאסר כדי שהגדולה תהיה מותרת. מכאן משמע שזה קולא בעירובין, אבל באמת נראה שאין זה קולא בעירובין, דאינו דומה למש"כ הש"ך, דהתם לא עשה שום מעשה ולא גילה דעתו מעיקרא במה שהוא רוצה, ולפיכך אמרינן מאי חזית [אע"פ שידעינן מה יהיה דעתו], אבל בעירובין שגילה דעתו מעיקרא לא.⁶⁹

לגבי הל' כדברי המיקל באבל, עי' במו"ק כד. תוד"ה הל' שכשיש צד חומרא אע"פ שעיקר להקל לא אמרינן הל' כדברי המיקל. אבל עי' בריטב"א שם שזהו מח' בהגמ' שם בין הלשונות, ולפי הל"ב אמרינן הל' כמיקל אם הוא קולא באופנים המצויים יותר. ע"ע בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' שמג) שנשאל אודות תינוק שמת בליל ל"א ללידתו בטרם שלמו לו שלשים יום מעת לעת, האם צריך להתאבל עליו, וכתב דאע"ג דקי"ל הלכה כהמיקל באבל, היינו דוקא בפלוגתא דשייכא לגבי אבלות בלבד, אבל בפלוגתא דמילי אחריני שמסתעף ממנה דין אבלות (כגון המח' לגבי פדיון הבן אם צריך מעת לעת) לא אזלינן בתר המיקל.⁷⁰ אבל רבים פליגי על החת"ס בזה, כמו שכתוב בשו"ת יביע אומר חלק ח יורה דעה סימן לג, וסוברים שבכה"ג אמרינן שא"צ מעל"ע משום שהל' כדברי המיקל, ואע"פ שבשאר תחומין הא קי"ל להחמיר כה"ג.

יב. ספק הינוח

אף שקי"ל שספק עירוב כשר, עי' מט: שלפעמים מחמירים בספק גבי עירוב תחומין כשלא מסתבר להקל, דאפי' לשמואל שמיקל התם מ"מ כשיש ספק איזו ד"א קנה, ידו על התחתונה ומפסיד מארבעת אלפים כשיעור תחתיו של אילן.⁷¹ וכן אם אמר שביתתי תחת האילן וחלק מן האילן הוא מחוץ לתחומו שלכו"ע לא יזוז ממקומו דשם התכוון לחלק שהוא מחוץ לתחומו, וכמש"כ רש"י היכא דמספקא לן אזלינן בתרוייהו לחומרא.

וצ"ע מאי שנא מספק נתגלגל שמקילין ואמרינן כיון שברצונו שיתקיים העירוב מקיימים רצונו ותופסים לקולא. ושם זה שייך בספק במציאות אבל לגבי ספק מה היה בדעתו א"א להקל. אלא שצ"ע דמ"ש מכל ספק דרבנן שמקילין. [ובפרט להציור של דף נ: שם פשוט מהו הקולא].⁷²

ושם מחמירים משום שנחשב ספק הינוח, דמחמירים אף בעירוב תחומין, כדאיתא בעירובין לו. "אבל עירב בתרומה ספק טהורה ספק טמאה וכן בפירות ספק נתקנו ספק לא נתקנו אין זה ספק עירוב כשר." ופירשו רש"י ותוס' דכאן מחמירים מספק דלא אמרינן עירוב כשר א"כ יש לו חזקת כשרות כגון עירב בתרומה ספק מבעוד יום נטמאת ספק משחשיכה. אבל בספק טמאה או טהורה, כגון שנטל מב' ציבורין לפניו אחד טמא ואחד טהור, מכיון שאין כאן חזקת כשרות אין העירוב כשר מספק.

וצ"ע אמאי לא מקילים גם כשליכא חזקה. מרש"י, ריטב"א, ור"ן, מבואר שרק אמרינן ספק עירוב כשר במקום שיש חזקה לעירוב, וא"א להקל משום משום ספק דרבנן לקולא.

אבל עי' ברשב"א שכתב: "וא"ת הכא נמי אמאי לא דהא ספק בדרבנן הוא. י"ל דשאני הכא דאיכא חזקה דגברא ואמרינן אוקי גברא אחזקת ביתיה." ויש שדייקו [עי' בהע' 277 ברשב"א] שהרשב"א חולק על שאר הראשונים וסובר שספק עירוב כשר הוא משום ספק דרבנן לקולא ולא כשאר הראשונים שהוא משום חזקת הכשרות של העירוב. והקשו דא"כ הרשב"א סותר את עצמו במה שכתב בעבוה"ק ש"ה ב' שכתב כשאר ראשונים. אבל ייתכן שליכא מח', שגם הטעם ששאר הראשונים סוברים שצריך חזקה כדי לומר ספק עירוב כשר הוא גופא משום חזקת תחום ביתו, דאם לא נימא הכי אמאי לא אמרינן ספק דרבנן לקולא לגבי עירוב. אלא שאין זה כ"כ ראיה, שייתכן שיש להציע תשובות אחרות.^{73 74}

עכ"פ חזינן שלפעמים מחמירים בספק עירוב תחומין, וכמו בספק הינוח, וא"כ יש לחקור מהו הדין בספק עירוב חצירות. ולכא' זה תלוי בהטעם אמאי לא

אמרינן ספק דרבנן לקולא לגבי ספק הינוח בעירוב תחומין. דאם הטעם משום חזקת תחום ביתו, בע"ח ליכא חזקת תחום ביתו. מ"מ עדיין יש ספק על חלות, דאסור לטלטל בחצר עד שיעשה עירוב כשר. ועוד מצאנו קולות אחרות בעירובי חצרות, כגון הא דמערבין לכתחילה בביה"ש כדאיתא בס"פ במה מדליקין, ומשום דלא אסמכוהו אקרא, משא"כ בעירובי תחומין.

ועי' בטור סי' שצד שסובר שמחמירים בספק הינוח בעירובי חצרות. אע"פ שמותר להניח עירובי חצירות בביה"ש אע"פ שהוא זמן של ספק, מ"מ כשיש ספק אם העירוב עצמו כשר בכלל גרע טפי.⁷⁵ וכ"כ השו"ע שצד: ח. וכ"כ המג"א סק"א. אבל רוב ראשונים סוברים שרק בעירובי תחומין צריכים להחמיר בספק הינוח.⁷⁶ [יש להוסיף שלשיטת המ"מ (עירובין ו:יג) בדעת הר"מ אף בעירוב תחומין אין דין להחמיר מספק כשליכא חזקה, והטעם שבספק טומאה אין עירובו עירוב הוא משום דאינה סעודה הראויה לאכילה דאסור לאוכלו מספק. ולכן כתב הר"מ שאם הניח עירובי תחומין בביה"ש ה"ז כשר, דתמיד אומרים ספק עירוב כשר אף כשליכא חזקה, ובלבד שיהיה סעודה הראויה.⁷⁷]

יג. כל בעירובין להקל

עוד כלל אחר מצאנו בכמה מקומות ברש"י, והוא הכלל של כל בעירובין להקל. עי' למשל רש"י ס. שסולם יש לו תורת פתח ותורת מחיצה, ושניהם להקל. וז"ל: "תורת מחיצה עליו - ואין מבטלין המחיצה למהוי כנפרץ הכותל יותר מעשר, דאמר לקמן: מערבין אחד ואין מערבין שנים, אלא רצו אחד מערבין ולקולא, והוי כפתח רצו שניהם מערבין, דלחומרא לא אמרינן דליבטליה למחיצה, דכל בעירובין להקל." ואע"פ שזה כעין תרתי דסתרי, דאם אינו כמחיצה הרי הפתח הוא יותר מעשר והוי כנפרצה במילואו [כשהכותל נפרצה בסולמות] ואם הוא כמחיצה אין מערבין א', מ"מ אמרינן שהוי מחיצה לקולא ולא לחומרא דכל בעירובין להקל.

וכע"ז מבואר בגמ' מח: בדעת ר' ששת ששייך לומר דין מסויים רק לקולא ולא לחומרא אע"פ שבעצם אין חילוק ביניהם: "אם אמרו דיורין להקל, יאמרו דיורין להחמיר." כלומר ע"י העירוב אמרינן שהוי כאילו דרים בחצר א' לקולא [כדי להתיר טלטול בחצר], אבל לא אמרינן שהוי כאילו דרים כאן לחומרא כדי ליצר איסור,⁷⁸ אלא אמרינן שלהתיר טלטול הוי כאילו דרים כאן, אבל ליצר איסור לא הוי כאילו דרים כאן, ואע"פ שהוי קצת תרתי דסתרי.^{79 80}

כע"ז איתא ברש"י סד. (ד"ה חמשה) שאמרינן ששכיר ולקיט הוי כבעלים להקל ולא להחמיר, ואע"פ שזה הוי כעין תרתי דסתרי דאמרינן שהשו"ל

הוי כבעלים לענין דלא צריך שכירות רשות מהנכרי שהוא בעל הבית [דאמר שמואל אפ' שכירו לקיטו נותן עירובו ודין] אבל לא אמרינן שהשו"ל הוי כבעלים כדי לאסור אם לא עירבו ביניהם, ולכאור' אף בב"א אמרינן שהוי כבעלים לענין שכירות רשות ולא הוי כבעלים לענין עירובין, ואף דהוי קצת תרתי דסתרי.

יותר מזה מבואר בתוס' עה. שאפ' בב"א אמרינן תרתי דסתרי, וז"ל: "הוה אמינא דירת עובד כוכבים שמה דירה - אע"ג דאמר בריש פרקין דלכולי עלמא לא שמה דירה הכא דלהקל להתיר המבוי להחשיב כבתים וחצירות פתוחים לתוכו אמר שמה דירה." ⁸¹ תוס' כאן סוברים שאמרינן דירת גוי לא שמה דירה להקל, שאינו אוסר [מעיקר הדין] כשדר עם ישראל בחצר, אבל אמרינן שמה דירה להקל, שמשום דירתו יוכל להתיר המבוי בלחי וקורה שבשבילו צריכים שיהיו בתים וחצירות פתוחות לתוכה [לכה"פ בהס"ד של הגמ', ובתוס' עד: ד"ה מבוי כתב בחד תי' שכך קי"ל, וכמבואר בהגהמ"י]. ולכאור' כאן ליכא פלוגתא בזה, ומבואר שאמרינן להקל בעירובין בכללי הלכה. ⁸²

וכן מבואר בטור סי' שס"ג שמבוי "אינו ניתר בלחי וקורה עד שיהיו שתי חצירות פתוחים לתוכו ולכל חצר שני בתים ואפילו כל החצירות פתוחות זו לזו שפיר דמי ואפי' אין דרין בו אלא האב ובניו או הרב ותלמידיו חשיב כרבים" ⁸³ וניתר בלחי וקורה. ועי' בב"י שאע"ג "דלענין לאסור זה על זה חשבינן להו כאחד כמבואר בסימן ש"ע משום דעירובין דרבנן אזלינן בהו הכא והכא לקולא." דהיינו חשבינן אב ובנו כרבים כדי להתיר המבוי בלו"ק [שצריך ב' חצירות עם ב' בתים, וזה נחשב ב' בתים] וכיחיד שלא צריך עירוב בחצר שדר בו רק אב ובנו, ואע"פ שזה תרתי דסתרי, ולכאור' משום דכל בעירובין להקל.

וכן מבואר ברמ"א תח:א (ע"פ המגיד פכ"ז מה' שבת) דאמרינן עיבור העיר כהעיר להיות נחשב כד"א קולא אבל לא לחומרא. דהיינו, אם כלתה מדרתו בסוף העיר, ואע"ג דעדיין עיבור לפני העיר, כל העיר כד"א, "דלא אמרינן עיבור של העיר כעיר להחמיר" דנימא דהוי ככלה מדרתו באמצע העיר. אבל מצד שני אמרינן עיבור של העיר כעיר להקל על מדת התחומין ונחשב הכל כד"א ומתחיל מדרתו מסוף העיבור וחוצה.

אבל לפעמים לא אמרינן מקילין בכה"ג שלא יהו מילי דרבנן כי חוכא ואיטלולא כמבואר בעירובין ע"ו ע"א. ⁸⁴

גם אמרינן כל דעירובין להקל במבט אחר, שאם שייך לפרש דברי תנא או אמורא באופן שיצא מהם קולא או באופן שיצא ממנו חומרא, תמיד מפרשים אותו להקל. למשל, איתא בעירובין סו. "והאמר רבי יוחנן: שוכר כמערב דמי. מאי לאו:

מה מערב מבעוד יום, אף שוכר מבעוד יום! לא, מה מערב, ואפילו בפחות משה פרוטה אף שוכר בפחות משה פרוטה. ופרש"י: "לא מה מערב אפילו בפחות כו' דלקולא אקשינהו ר' יוחנן ולא לחומרא, דכל בעירובין להקל."

יד. מקומות אחרים שמצאנו קולא בעירובין⁸⁵

עי' תוס' עירובין מה: ד"ה איבעית אימא [גבי ספק אם הגשם שירד ביו"ט היה בתוך התחום בבין השמשות] דאיתא בגמ' שיכולין להקל משום דהוי ספק דדבריהם [ומשמע שאין זה קולא מסויימת בהל' עירובין] והקשה תוס' האיך מקילין דהוי דבר שיש לו מתירין ואמר רב אשי בריש ביצה (דף ד'). דדבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל אפילו בספק דבריהם. ותי', "בעירוב הקילו." [ואע"פ שבגמ' איתא שזה משום ספק דבריהם להקל מ"מ הוי קצת לאו דוקא.]

עי' תוס' מט: ד"ה מאי [בתי' הראשון] "שבתחומין הקילו ואין להחמיר בהן" ולכן לא אמרינן כל שזה אחר זה אפ' בב"א אינו. ולכן כשאמר שביתתי תחת האילן ויש ח' אמות תחת האילן הרי הוא קונה שביתה שם ואע"פ שלא שייך לקנות שביתה אלא בד"א, ולכן היה לנו לומר כל שאינו בזה אחר זה [שהרי לא יכול לקנות שביתה בד"א ואח"כ בד"א אחרות] אפ' בב"א אינו, ואין לו שביתה תחת האילן כלל, מ"מ בתחומין הקילו.⁸⁶

גם יש קולות בנאמנות לגבי עד היכן תחום שבת מגיע, עי' במש' נח: ובתוס' נט. ד"ה אפילו וד"ה ותחומין.

עי' תוס' יז. שקי"ל שאמרינן הואיל והותרה הותרה לגבי עירובין אבל לא לגבי מחיצות.

עי' עט: שאפ' למ"ד שצריך להגביע חפץ ג' טפחים בעירובין הקילו וסגי בטפח.

עי' פ. שרב סובר שבשיתופי מבואות לא צריך לזכות את השיתוף לשאר בני המבוי או חצר. ופרש"י שזהו משום שאם לא יזכה את העירוב לכל בני המבוי לא יוכל הוא בעצמו לטלטל ולכך גמר ומקני. והקשה הרשב"א, מ"מ מאן קא זכי ליה, שהרי אין אדם יכול להקנות לאחרים את חפציו בלא סיוע ע"י אדם אחר. ותי' שכיון שכל דין שיתוף הוא רק מדרבנן שייך לזכות בלי אדם אחר. [אבל עי' בריטב"א שביאר שמהני משום ההיא הנאה שהוא מדין שוה כסף.] לא קי"ל ברב בענין זה.

לפי ר' אליעזר פא. מקילין לומר מעות קונות לגבי עירוב. [אבל קי"ל כן, עי' רמ"א חו"מ קצט:ג.]

הערות

¹ בהרבה מקומות לא ברור אם שיטה סוברת כריב"ל. למשל, לכאורה שמואל בעירובין מב: לית ליה האי כללא, דגבי מי שהוציאוהו נכרים ונתנוהו בדיר וסהר, שמואל מחמיר כר"ע שאין לו אלא ד"א. גם בדף פא: משמע שמואל לית ליה הל' כדברי המיקל, שקבע שההל' כר' יהודה בעירובין. אבל ע"י מט. שרש"י סובר שגם שמואל מיקל בעירובין וכן איתא בירושלמי, ותוס' מח: חולקים. ע"ע ברשב"א ס"ט ע"א שלכאורה מסתפק בשיטת שמואל. גם לגבי רב יש משמעויות מנוגדות. מצד א' כתב בדף מב: שהל' כר"ג שמיקל וסובר שמהלך את כולה, מ"מ אילו היה מיקל תמיד בעירובין לא היה צריך לקבוע שההל' כר' גמליאל, וע"כ שלית ליה כלל של הל' כדברי המיקל בעירוב, כן דייק הרמב"ן אבל ע"י לקמן שנחלקו בזה הראשונים.

² וע"י רשב"א שם ד"ה מאי דעתיד שכ"כ בתורת ואולי נאמר.

³ אע"פ שיש מקומות שהזכיר תוס' שהל' כדברי המיקל יש גם מקומות שלא הזכירוהו. כגון תוס' מב. שלא כתב שהטעם שמקילין כהרבנן [גבי פירוש שיצאו מחוץ לתחום בשוגג כשהם לא במקומו] משום שהל' כדברי המיקל בעירוב כמש"כ הרא"ש שם.

⁴ יש לעיין בשיטת הראב"ד, דמצד א' פסק בהל' שבת כז: כר' יוחנן בן נורי שנכסי הפקר קונין שביתה, ומשמע דלית ליה הל' כדברי המיקל, ע"י במ"מ שם ובגאון יעקב. מצד שני בהל' יא שם הר"א מיקל טפי משאר ראשונים וסובר שתמיד אומרים הבלעת תחומין (מיהו ע"י במ"מ). וע"ע ברשב"א סט. שהראב"ד התם פסק כר' יהודה [שבין צדוקי בין ישראל שביטלו ואח"כ הוציאו ואפי' לאחר שהחזיקו בני המבוי במבוי ואפי' הוציאו במזיד אוסר] משום ד[דאמר שמואל] כל מקום ששנה ר"י בעירובין הלכה כמותו. ומסתפק הרשב"א אם זה משום שלית ליה להראב"ד הא דריב"ל דהל' כדברי המיקל בעירוב, או משום שסובר שריב"ל לא פליג על שמואל. וע"ע בריטב"א מה. שהראב"ד סובר כריב"ל, ואכמ"ל.

⁵ אפי' לאלו שלית להם הכלל של הל' כדברי המיקל בעירוב, יש כלל אחרת לקולא בהוראה שג"כ מיוחד לעירובין. איתא בדף עא: בדעת רב "דלא עבדינן כתרי חומרי בעירובין". כלומר אין לפסוק כדעת תנא אחד שמחמיר שתי חומרות יחד בעירובין בשתי חומרותיו. [כגון ר"מ שפסק שאין סומכין על שיתוף במקום עירוב (חד חומרא) ואפי' בפת (תרי חומרות)].

⁶ וכן לא מאמינים לקטן לגבי עירוב תחומין משום דאסמכוה אקרא משא"כ עירובי חצירות (תוס' לא: ד"ה כאן).

⁷ ע"י פ. תוד"ה רב שיש דברים שאנו מחמירין בחצירות מבתחומין, דבחצירות צריך לזכות לשמואל [בדף פ.]. ובעי פת, ובתחומין אין צריך לזכות [לשמואל בדף פ.]. אבל רב סובר הפוך ור' נחמן סובר שבשניהם צריך לזכות [ואין צריך פת. ויש דברים שאנו מחמירין בתחומין טפי, דבתחומין בעי ב' סעודות לכל אחד ובחצירות בזמן שהן מרובין סגי במזון ב' סעודות לכולם ובזמן שהן מועטין סגי בגרוגרת לכל אחד פ.], והשולח עירוב ביד חרש שוטה וקטן אינו עירוב בתחומין ובחצירות קטן גובה את העירוב. ע"ע בגליוה"ש פ: על תוד"ה מעשה.

⁸ ועפ"ז אפשר לבאר מה שהקשו הראשונים על שיטת הרי"ף והר"מ שמבואר בכל מקום [כמו שבת סט.]. שרק לר"ע יש איסור דאור' של תחומין. ולהנ"ל מיושב שרק איסור יציאה מהתחום של אלפיים אמה נחשב מלאכה, אבל לא יציאה מהתחום של י"ב מיל, שזה הו' ענין אחר לגמרי, ואכמ"ל.

⁹ אע"פ שבעיקרון הכלל של כתמים שומעין להקל לא נאמר לגבי פסק של בעיא בגמ' [כמו שאומרים הל' כדברי המיקל], מ"מ מצאנו שהראשונים לפעמים השתמשו בו גם בזה. למשל הרא"ש (נדה פ"ח סי' ב) כתב גבי טיפין עשויין כשורה וטיפין טיפין, "משום דלא איפשיטא איכא דאמרי בכתמים להקל". וכן כתוב בב"י יו"ד סי' ק"צ לגבי בגד צבוע שפליגי בה תנא קמא [מטמא] ורבי יונתן [מטהר]. הרמב"ן (בהלכותיו פ"ד ה"ז) פסק לחומרא כתנא קמא. אבל הרמב"ם (איסור פ"ט ה"ז) פסק כרבי יונתן. וכתב הב"י ש"בכתמים שומעין להקל וגם הרשב"א (תוה"א ב"ז ש"ד כג:.) כתב נראים דברי הרמב"ם שלא אמרו כתמים להחמיר אלא להקל. וכן איתא ברמ"א יו"ד קצ: כו לגבי מח' הפוסקים, "ומכל מקום נראה דיש לסמוך אמקילין, דבכתמים שומעין להקל."

¹⁰ ע"י במהר"ץ חיות ברכות לו. שדייק לחלק בין הכלל של "יחיד ורבים הלכה כרבים" להכלל של "אחרי רבים להטות". לפי המהר"ץ חיות "אחרי רבים להטות" לא שייך רק היכי דהיה בשיבה אחת ונתבטלו המעוטים ע"י המרובים דרך משא ומתן שהיה ביניהם, אבל היכא דלא היו החילוקים במעמד אחד ובישיבה אחת רק כל אחד דן והורה למקומו ולשעתו ולא שמעו טענות המתנגדים, אין זה בכלל אחרי רבים להטות רק בכלל יחיד ורבים הלכה כרבים. "ואולם, ע"י בתוספתא ברכות ד: יב שממנו שייך לסתור דיוקו. ע"ע בשו"ת הרלב"ח בקונטרס הסמיכה

ושו"ת עונג יו"ט סי' ט'. החזו"א יו"ד קנ:א כתב שרשאי כל אדם לעשות כרבו בין להקל בין להחמיר כל זמן שלא היה הכרעה, וכמו דאמרינן בעירובין ו: דקודם בת קול הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה הרוצה לעשות כדברי ב"ה עושה, וכונת הגמ' שיכול לבחור להיות מתלמידי ב"ש או מתלמידי ב"ה. ודומה להא דאמרינן יבמות יד. שבמקומו של ר"א היו כורתין עצים. ולכא' היה רוב כנגד ר"א אלא מכיון שלא היה עמידה למנין אין דין דאו' שהל' כהרוב. ואפ' אם חכם שהגיע להורעה צריך לבטל דבריו לב"ד הגדול [כמו שסובר הרמב"ן בשרשים] מ"מ אינו צריך לבטל דבריו לסתם רוב. אבל לאלו שאין להם שיטה או שאינם ראויים לחלוק בודאי צריך לקבל דעת הרוב מדאו'. א"נ י"ל שדוקא חייב לשמוע להרוב בלי עמידה למנין במי שלא הגיע להוראה, ואינו יכול לפסוק הדין לעצמו.

¹¹ עי' בדרשות הר"ן הדרוש השנים עשר שהקשה מנין לנו שנתחייב לעשות מעשה כפי הכרעת חכמי הדורות [דמה שכתוב ועשית ככל אשר יורוך נאמר רק לסנהדרי גדולה]. ותי': "שזה יש לנו ממה שאמר הכתוב (שמות כג ב) אחרי רבים להטות, והיא אזהרה כוללת ללכת במשפטי התורה גם כן (נשפטם) כפי רובם, לבד מהדברים שהוציאו רבותינו ז"ל מהכלל בפירוש. והוא אמרם בפרק קמא דחולין (יא א) מנא הא מלתא דאמור רבנן זיל בתר רובא, דכתיב אחרי רבים להטות, רובא דאיתא קמן כגון תשע חנויות וסנהדרי לא קא מיבעיא לן. וזו אזהרה כוללת, אינה תלויה בזמן, ולא במקום. ולפיכך אמרו רבותינו זכרם לברכה בפרקא קמא דמסכת אליילין (ז א) תנו רבנן שאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר, ואם היו שנים אחד מתיר ואחד אסר אחד מטהר ואחד מטמא, אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחירו, ואם לאו הלך אחר המחמיר. ופירוש (ו) במנין, הוא מנין חכמי הדור שהסכימו לדבריו. וזה מן הפסוק שאמרנו. והוסיף שזה ענין הסכמת הגמרא, ושאלין ישראל רשאי לחלוק על דבריו כלל.

¹² בפלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר (בסוף סי' רמב).

¹³ וע"כ לפי הר"ן והחינוך צ"ל כהש"ך בנקה"כ שם ובפלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר (בסוף סי' רמב) שרק סומכין על דעת יחיד בשעת הדחק באיסור דרבנן.

¹⁴ וע"ע בשו"ת שרידי אש (חלק א סימן צ עמוד רמו) שקי"ל כהט"ז בזה ולכן במקום עיגונא דאתתא יכולים לסמוך על דעת יחיד כנגד רבים (עיין מכתב מאלהו בקונטרס העגונות סעיף ו') וכתב שההסבר נ"ל כדעת הט"ז הנ"ל, שאף בדאורייתא אומרים כדאי ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק "וטעמו נ"ל, מפני שהכלל הזה שכללה תורה לילך אחרי הרוב הוא ברוב מתוך כל ושנשאו ונתנו זה כנגד זה, אבל במחלוקת הפוסקים שאין הדבר כך, נשאר הדבר ספק. "אלא שצ"ע דאפ' אם נימא דמדאו' נשאר כספק אמאי לא אמרינן ספק דאו' לחומרא. וכתב השרידי אש שע"כ "אנו הולכים אחרי דעת רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, שכל ספק אף בשבת ועריות וכו' ספיקו לקולא, ואין בסופו של דבר אלא איסור דרבנן. "ולכא' זהו חידוש עצום.

ונראה להביא עוד ראיה שאין הכלל של יחיד ורבים הלכה כרבים דאו' בלי עמידה למנין ממה שאמרינן בכל מקום [וכגון עירובין דף ל:]: שצריך לקבוע ההל' כהרבים כנגד יחיד ד"מהו דתימא: מסתברא טעמא דרבי ישמעאל... קמ"ל" ומבואר שלפעמים לא קי"ל כהרבים כשסתבר טעמא דיחיד.

¹⁵ הראשונים שם נתקשו על הא דנוהגים לקרוא ק"ש קודם צאת הכוכבים. ר"ת תי' שסומכין על שיטת ר' יהודה שיכולים להתפלל ערבית מפלג המנחה. הר"י תי' שסומכין על שיטת תנאי אחרני [כמו ר"א שסובר משעה שקידש היום בערבי שבתות ור"מ סובר משעה שהכהנים טובלים] שיכולים לקרוא ק"ש קודם ציה"כ. וצ"ע על הצד שק"ש הוא דאו' האיך מקילין לסמוך על שיטת ר"י [לר"ת] או אבל כנגד החכמים והסתם מש' [לר"ן]. ולהנ"ל ניחא ש יש לסמוך על יחיד במקום הדחק ונראה שכן הוא משמעות הרא"ש. ברם, האחרונים יישבו את קושיא זו בע"א:

א. שאג"א סי' ג' תי' שע"כ שתוס' סוברים שק"ש הוא מדרבנן.

ב. מעדני יו"ט על הרא"ש אות ק'-ע"י עקירת דבר מה"ת.

ג. עונג יו"ט סי' יד במקום אונס שייך לקרוא שלא בזמנה.

¹⁶ הרמב"ן עצמו יישב כן לרש"י: "אבל י"ל דודאי טעמא דרבי יוחנן בן נורי משום חפצי הפקר כדאוקימנא, ורבי יהושע בן לוי משום דמקילין בעירוב כקולי דמר וכקולי דמר."

¹⁷ ייתכן עוד נפק"מ בין הרמב"ן לרש"י ותוס' במקרה שיש קולא וחומרא שנובע משיטה א'. עי' ברא"ש ו:טו שכתב: "ועוד דלא שייך הכא הלכה כדברי המיקל בעירוב כיון דאיכא נמי חומרא במילתיה דר"א. דלדידיה אין מבטלין וחוזרין ומבטלין ולרבנן מבטלין וחוזרין ומבטלין. הלכך עבדינן כרבנן בין לקולא בין לחומרא ולא עבדינן תרי קולי דסתרי אהדי." וצ"ע מה יסבור הרמב"ן כה"ג.

¹⁸ ובאמת הרמב"ם הוא לשיטתו בזה שפסק שישן קונה שביתה (הל' שבת כז:ד) וג"כ פסק שנכסי הפקר אין קונים שביתה (הל' יו"ט ה:ה).

¹⁹ וז"ל: "והרמב"ם ז"ל (פ"ד מהל' עירובין הל' ו) פסק כדברי שניהם להקל. ואין זה תרי קולי דסתורן אהדדי דלמר סבירא ליה דאשתו כגופו ועבד לאו כגופו. ולמר ס"ל כיון דהעבד משועבד לעבודת רבו חשיב כאילו הוא תדיר אצל רבו. וכיון דקיימא לן הלכה כדברי המיקל בעירובין תפסין סברת המיקל בעבד וסברת המיקל באשה."

²⁰ ודלא כהרמב"ם דפסק בהלכות עירובין ד:ג, "אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך ושבת בחצר אחרת אפילו היתה סמוכה לחצירו, אם הסיע מלבו ואין דעתו לחזור לביתו בשבת הרי זה אינו אוסר עליהן, במה דברים אמורים בישראל אבל גוי אפילו הלך לשבות בעיר אחרת אוסר עליהן עד שישכרו ממנו מקומו שהרי אפשר שיבוא בשבת." ועי' ברשב"א סה: שזהו משום שהלכה כר' יוסי וכ"ש דקאי ר' יוסי כר' מאיר בחדא שיטתא "אע"ג דר' יהודה מיקל הא קאי ר' יוחנן כר' יוסי ור' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי, ומשמע שסובר שלא מקילין בעירובין כשהוא כנגד כלל אחר בפסק כמו ר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי [אע"פ ששמואל פסק בכל מקום בעירובין כר' יהודה (פא:): ועי' בדף מו:]. ועי' במ"מ שהוסיף "וכ"ש דהוה להו ר"מ ורבי יוסי תרי לגבי רבי יהודה באיסור הנכרי והוי ליה רבי יהודה יחיד לגביהו, וזה אע"פ שבעירובין אמרין הל' כיחיד ואף כנגד רבים. ושמא יש חילוק בין יחיד כנגד "חכמים" ובין יחיד כנגד רבים כשיודעים מי הם. אבל עי' במ"מ הל' שבת כח:א שלכאור' סובר שהר"מ לא מיקל בעירובין ביחיד כנגד רבים.

²¹ אבל הרא"ש פליג עליו, ולגבי מה שכתב דאיכא כאן קולא וחומרא דאי כנכרי הוא הרי אין מבטל רשות ושוכרין ממנו. ואי לאו כנכרי הוא מבטל רשות ואין שוכרין ממנו השיב הרא"ש, "דבריו אינן מובנים דודאי קולא הוא דאינו כנכרי ומבטל רשותו בדיבור ואין צריך שכירות. ומה שכתב דאם אינו כנכרי דמבטל רשות ואין שוכרין ממנו הא ליתא דישאל שלא רצה לבטל אלא לשכור שוכרין ממנו." כלומר הרא"ש סובר ששייך שכירות גם מישראל וא"כ אין שום צד להקל גבי גוי.

²² זה קשור לנושא כללי – האם שייך לחלק בתחומין לענין הל'. מצד א' אמרין בעירובין ז. שלא שייך שתי הכרעות דסתרי אהדדי בב' תחומין של הל' כגון שדרה וגולגולת. מצד שני, ייתכן, שלגבי כללי פסיקה שייך לחלק. למשל, עי' בבעלי הנפש שער תיקון הוסתות סימן ג' שכתב שצריך להשוות ווסתות לנגיחות לגבי חזקה, והשיג הרז"ה "וכל היכא דאפיסקא הילכתא לית לן אלא מאי דאמור רבנן, ואע"ג דפליגי הלכתא אהדדי לא חיישינן מידי, מידי דהוה אנשואין ומלקיות דקי"ל כרבי ווסתות ובשור המועד כרשב"ג (יבמות סד ב.)."

הראב"ד הוא לשיטתו שפסק בהל' אבלות, דהנה כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות אבל ה"ח: "בן תשעה חדשים שנולד מת ובן שמונה שמת אפילו לאחר שלשים... הרי זה נפל ואין מתאבלין עליהן ולא מתעסקין עמהם." והשיג הראב"ד שקי"ל כרשב"ג שלאחר שלשים יום בידוע אינו נפל. והוסיף הלח"מ לתמוה ממה שכתב הר"מ בהלכות רוצח פ"ב הלכה ו: "אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו, בין זכר בין נקבה, הרי זה נהרג עליו אם הרג בזדון, או גולה אם הרג בשגגה, והוא שכלו לו חדשיו, אבל נולד לפחות מתשעה חדשים הרי הוא כנפל עד שיששה שלשים יום וההורגו בתוך שלשים יום אינו נהרג עליו." הרי כתב שנהרג עליו לאחר ל', דליכא שום צד שהוא נפל כה"ג כדברי רשב"ג, ובכל זאת כתב דאפי' שהה שלשים אינו מתאבל עליו. וכתב הלח"מ "ואפי' נאמר דכאן רבנו לענין אבלות אזיל לקולא טפי ופסק כרבנן דפליגי עליה דרשב"ג בבן שמונה ששהה ל' דאית להו דהוי נפל... דבר תימה הוא לומר כן דיותר היה לו להקל בספק נפשות גבי רוצח. מיהו י"ל דמ"מ כיון דאית לן הלכה כדברי המקל באבל מה שלא אמרו כלל זה גבי ספק נפשות משמע דבאבילות מקלינן טפי." הרי מבואר שלהרמב"ם מקילים בהל' אבל אע"פ שכבר הוכרע לאיסור במקום אחר. נמצא שלפי הרמב"ם שייך לחלק בין תחומין בהל', ולפסוק כרבנן באבל וכרשב"ג בשאר מקומות, וזה לא נחשב תרתי דסתרי. ולכאור' אפ' בתרתי דסתרי, כגון מי שרצח בן שמונה שמת לאחר שלשים שהורגים את הרוצח משום שרצח בר קיימא, ומ"מ אין מתאבלים על הילד דלענין אבלות תלינן שהיה נפל.

עוד עי' בברכות לו: שדנה הגמ' איזה ברכה מברכים על קפריסין, שזה תלוי אם הם נחשבים פרי או לא. ולכן איכא נפקותא גם לגבי ערלה, דעל הצד שהם נשחבים פרי הרי הם אסורים, וגם נפקותא לגבי ברכות, דאם נחשבים פרי מברכין בורא פרי העץ. להל' כתב הבה"ג "מדלגבי ערלה לאו פירא הוא לגבי ברכות נמי לאו פירא הוא." והקשה הר"מ בתוס' שם ד"ה והלכתא שא"א להוכיח מערלה, שהטעם שמקילים בערלה משום דכל המיקל בארץ הל' כמותו בחו"ל, אבל בארץ ודאי הוי פירא ומברכין עליו בורא פר העץ, ובברכות ליכא חילוק בין ארץ לחו"ל, ולכן מברכין העץ. ומשמע שלפי הר"מ מותר לאכול קפריסין אף בשני ערלה, ולברך עליהם בורא פרי העץ, אע"פ שהוי תרתי דסתרי. שו"ר בשאגת אריה סימן כג שכתב שבאמת זהו טעמו של הבה"ג, דכיון

שמותר לאוכלם בשני ערלה ע"כ שא"א לברך עליהם בורא פרי העץ. הרי חזינן לדבריו שנחלקו הראשונים אם שייך לחלק בפסק בין תחומין בהל'. אלא שיש לדחות שליכא כ"כ ראייה מהתם, שהרי השאג"א היה חושש [לדעת הבה"ג] רק במקום שהיו תרתי דסתרי בב"א, אבל בלא"ה י"ל שלכו"ע שייך לחלק. וכן בדעת הר"מ, אע"פ שכאן סובר ששייך לפסוק תרתי דסתרי, שמא דוקא הכא מכח הכלל של כל המיקל בארץ הל' כמותו בחו"ל דאינו דומה לשאר כללי הוראה, וכמש"כ הר"ן בקידושין, שהוא קשור [לכה"פ לגבי ערלה] להא דמקילין בספק ערלה בחו"ל אפי' אם הוא הל' למשה מסיני ואפי' אם אפשר לברר האיסור וכדומה, ולכן א"א להוכיח מהא דמקילין בערלה להל' ברכות, וע"כ מברכים העץ. אבל בעלמא יש להוכיח מתחום בהל' לחבירו. שו"ר בשו"ת עונג יום טוב סימן יד שדחה תי' זה אבל נראה שיש להעמידו, ואכמ"ל.

²³ והביא ראייה מדף פא: "כל שיש לו עיקר מן התורה לא מקילין בספקו."

²⁴ גם פסק [רבינו מאיר] דהכי הלכתא [גבי קורה] רחבה אע"פ שאינה בריאה דהלכה כדברי המיקל בין בעירובין בין במחיצות כר' יהושע בן לוי [מו]. ולא כשמואל דאמר בעירובין ולא במחיצות.

²⁵ עי' למשל בשו"ת חת"ס ו:פב לגבי ספיקת המג"א אודת מבוי א' הפרוצה משני צדדים פחות מעשר ומתוקן בלחיי' שרצה להקל, וכתב "וא"נ החליט מג"א לאיסור ולא היה בידו להכריע מ"מ הלכה כדברי המיקל בעירוב. כלומר במח' בין המג"א ומקור חיים למהרי"ט ומהרי"ו פסק להקל מכח הל' כדברי המיקל בעירוב, ואף שהוא מח' לגבי מחיצות. [עוד מבואר שהקיל במח' הפוסקים, עי' מש"כ לקמן]. וכן עי' במהרש"ם ד:קה שג"כ הקיל לגבי מחיצות, ואח"כ כתב: "והן אמת דלפמ"ש הריב"ש סימן ש"ה דוקא בעירוב ולא במחיצה וכן נראה דעת ריטב"א עירובין פ"ה ב' ואולם דעת ר"ח שבהגמ"י הנ"ל מבואר דגם במחיצות הלכה כהמיקל ועוד דעכ"פ לא גרע משאר ספיקא דפלוגתא בדרבנן דאזלי להקל וה"נ בנ"ד." ע"ע מהרש"ם ח:נח:ה, ט:יח.

²⁶ וכעיי' דאינו מקודם שיתכן דבר שלא צריך להחמיר משום שיש להם עיקר מה"ת, אף שלא מותר להקל לגמרי שלא נחשב "עירובין", שהרשב"א יא. מחמיר באמלתרא בפירצה יתירה על י' משום שהיו מח' במחיצות ויש למחיצות עיקר מה"ת [ואף שמיידי במחיצה רביעית שאינו אלא מדרבנן]. אבל הרשב"א ג. היקל במח' בגמ' מהו אמלתרא משום שהיו מח' בדברי סופרים. וביארנו שהחילוק הוא שברף ג. עיקר הנידון הוא על התיקון וברף יא. עיקר הנידון הוא אם פירצת יתר מ' נחשב פירצה או פתח. ועי' בריב"ש סימן תה שכתב "ודוקא בעירוב, דלית ליה עקר בדאורייתא, הלכה כדברי המיקל. אבל במחיצות, אפילו דרבנן, כיון דאית להו עקר בדאורייתא, לא אמרינן בהו: הלכה כדברי המיקל." ומשמע שהכלל של הל' כדברי המיקל בעירוב שייך בכל מקום שאין לו עיקר מה"ת. אבל לפי מה שכתבנו ברשב"א אין זה מוכרח.

²⁷ לגבי עצם הנחת הב"י שיש להשוות הל' כדבי המיקל בעירובין וספק עירובין להקל עי' ברכות לו. שמשמע שכמו שמקילין בספק ערלה בחו"ל אפי' למ"ד דהוי הל' למשה מסיני, ה"ה שמקילין בפלוגתא [וכאן כתב ב"י שכמו שמקילין בפלוגתא ה"ה בספק]. ועי' בר"ן קידושין טו: שהשוה הא דמקילין בספק ערלה בחו"ל להא דאמרינן (ברכות דף לו א) דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ ואפילו יחיד במקום רבים דכל ספקא שריא ואפילו קרוב לודאי. ולפ"ז מסתבר לומר דכמו שמקילים בעירובין, ואפי' יחיד במקום רבים, ה"ה שהיה לנו לומר דכל ספקא שריא ואפי' קרוב לודאי. אלא שיש להדגיש שהגמ' בברכות והר"ן בקידושין עוסקים בספק במציאות ולא בספיקא דדינא. ועי' מה שנכתב בזה לקמן בע"ה גבי ספק במציאות.

²⁸ גם יש לדון לגבי ספק דרבנן להקל, האם זה אותו דין של הא דאמרינן ברפ"ק דע"ז (ז' א') היה א' מטמא וא' מטהר א' מתיר וא' אוסר אם היה א' מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המקל. ונראה שיש כמה ראשונים שמחלקים בין הכלל של "בשל סופרים הלך אחר המקל" להכלל של "ספק דרבנן לקולא", ואכמ"ל.

²⁹ ושמא זה קשור להדיון אם מחמירים בדבר שיש לו מתירים בספיקא דדינא בדין דרבנן או רק בספק במציאות, דהיינו האם ספיקא דדינא נחשב כספק במציאות וצריך להחמיר או שנחשב כמח' ויש לנו להקל. [לגבי מח', הפר"ח בא"ח (סימן תלו ס"ג) כתב דמה דכ' הרא"ש והר"ן בדין מוקצה לחצי שבת כיון דפלוגתא הוא נקטי' להקל במוקצה דרבנן, אף דהוי דבר שיל"מ, מ"מ כיון דהוי פלוגתא נקטי' ככלל דאית לן בכל התלמוד, בשל סופרים הלך אחר המקל, ואין לנו להחמיר אלא בס' במציאות, אבל לא בס' דפלוגתא. שמא מקילים בדבר שיש לו מתירים רק במח' אבל בספיקא דדינא נאמר שכשם שצריך להחמיר בספק במציאות ג"כ צריך להחמיר בספיקא דדינא. או שמא רק מחמירים בספק במציאות בדבר שיש לו מתירים, אבל ספיקא דדינא דומה למח' ואנו יכולים להקל.

והנה עי' ברבי עקיבא איגר מסכת עירובין דף לח עמוד א שהביא מהבית מאיר רצה לחלק די"ל דוקא בספיקא דפלוגתא, או בב' לישני בש"ס כיון דיסדו לנו חז"ל הכלל בשל סופרים הלך אחר המיקל, הוי הכרעה שהלכה כפלוגי, וכאלו פסקו כן בהדיא במקומו, דהלכה כפלוגי, ותו לא מקרי ספיקא, אבל בספיקא דאיבעיא י"ל דהוי כמו כל ס' דרבנן, דבדשיל"מ ספיקו לחומרא. אבל רע"א חלק עליו והביא ראיה מדברי הר"ן ז"ל בנדרים (דף מז ע"ב) דכ' באיבעי' דרמי בר חמא, דאמר פירות אלו על פלוני מהו בחילופיהן דכיון דלא איפשיטא האיבעיא נקטינן לקולא, בין בפירות אלו על פלוני בין בנדר עצמו ולא אמר אלו, כיון דהוא ספק דרבנן, וקשה הא בנדר עצמו, בדידיה קאי לאיתשולי על נדרו, והוי דשיל"מ, אלא ע"כ מוכח דגם בספיקא דאי בעי דרבנן בדשיל"מ אזלינן לקולא.

³⁰ כע"ז יש לחקור בשאר מקומות שיש כלל בפסק, האם הפשט שהסתכלו בכל המקומות וראו שהיה נכון או שאמרו שאותו תנא או אמורא הוא יותר בקי [בכלל או בתחום מסויים] ולכן קבעו שההל' כמותו. והנה אמרין שהל' כראב"י דמשנתו קב ונקי (גיטין 10). ומשמע שזהו טעם שהוא נכון. מיהו יש ראשונים שסוברים שרק אמרין כן בברייתא ולא במש' וע"כ שאינו טעם גמור (עי' בריטב"א יבמות סוף לו. ויד מלאכי ס' תיד ומלוא הרועים ח"ב עמ' קנט). ע"ע ריק"ו על בכורים (יא: יב"ח) לגבי המח' רב ושמואל בפדיון תוך שלשים שכותב בהדיא שהטעם שפוסקים כחד מ"ד משום שהיה בקי בדינים אלו. וכן משמע מרשב"ם מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב: "רב נחמן דדיינא הוי [כתובות צד:] והלכתא כוותיה בדיני [כתובות יג.]. וכע"ז באור זרוע ח"ג פסקי בבא קמא סימן רצא: "פר"ח זצ"ל וקיי"ל כר"נ דדיינא הוא. ובשו"ת רדב"ז חלק א סימן שנ"ט "דרב נחמן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא אלא מאי אית לך למימר דלא אמרין הכי אלא בבני דורו אבל לא בבתראי כאשר כתב וכן הוא ודאי." מכל המקומות האלו משמע שכשקובעים הל' כפלוגי ה"ז משום שהוא יותר בקי בדינים אלו. וכן עי' בגיטין 10. ובעירובין יד: אמר רבי הלכה כרבי יוסי דנימוקו עמו, ופרש"י: "טעמי ראיותיו מביא לו בכל מקום." כלומר קי"ל כוותיה משום שמביא ראיות. וכן עי' בשו"ת חוות יאיר סימן צד שנתן טעם מעד מעניין למה קי"ל כשמואל בדיני:

כי שמואל לרוב חקירתו וידיעתו באצטגנינות ורפואות לא היה בקי אף כי אמר שלא נסתכל באצטגנינות רק כשהולך לעשיית צרכים מ"מ היתה דעתו משוטטות עד כי היו נהירין לו שבילין דרקיע וכו' והיה מופלג בעיון ושיקול הדעת שהוא כח המצייר והמדמה והמפריד בין דבר לדבר בסברא כל דהו ומצד זה דיני ממונות הם מקצוע גדול דיש חדשים לבקרים ומעט מזער נמצא במשנה וברייתא וצריך שיקול הדעת קולע אל השערה ולא יחטא

ע"ע בעירובין דף יג עמוד ב: "אמר רבי אחא בר חנינא: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו - שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו. שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים." רע"ז מהו ענין לא קבעו הל' כמותו, הלא קובעים הל' ע"פ רוב. ושמא י"ל מכל הנ"ל שקובעים כללים ולא דנים בכל פרט ופרט. אלא ששמעתי מהגרצ"ש בשם ר' אהרון סולוביצקי שהכונה שאחר שקבעו כל ההל' ע"פ רוב הסתכלו אחורה ואמרו למה למעשה פסקו דלא כר"מ. ע"ע בעירובין יג: שהל' כב"ה משום מדותיהם. ועי' הליכות עולם שער חמישי פרק א: "וכי מפני רוב המידות הטובות שבהם קבעו הלכה כמותן. ואפשר דה"ק, מפני מה זכו שיכנונו תמיד האמת. ובחיד"א בפתח עינים כתב דמי שענין מסתפק תמיד אם כיון לאמת וחוזר הרבה פעמים לראות האם סברתו היא אמת, ועי"ז זוכה לכיון לאמת. נמצא שלפי הב"ה ה"ז בתורת סייאתא דשמיא אבל לחיד"א הוי טבע. ושמא יש להביא ראיה להב"י מלשון הגמ' "וכי מאחר שאלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן", ולמה כתוב וכי מאחר שאלו ואלו, ומשמע שמצד האמת ליכא עדיפות לדברי ב"ה. וזה ניחא לפי המהלכים באלו ואלו שא' אינו יותר אמת מהשני. גם יש לפרשו לפי הב"י, בדוחק, אבל להחיד"א צ"ע למה צריך להקדים "וכי מאחר."

³¹ ויש לדחות שכאן לא מיקל משום שהלכה כדברי המיקל בעירוב אלא משום שיש להקל בב' לישני בדבר שאין לו עיקר מה"ת, והראיה שאין לו עיקר מה"ת [ולכן נוטין להקל] הוא משום שהלכה כדברי המיקל בעירוב.

³² כמו שמצאנו בשיטת החכמים בע"ז ז. "ת"ר הנשאל לחכם... אחד מטמא ואחד מטהר, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין - הלך אחריו, ואם לאו - הלך אחר המחמיר." הרי החכמים סוברים שמחמירים במח' ואפ' בדין דרבנן. ואף שלא קי"ל הכי אלא כר' יהושע בן קרחה שסובר שבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל, מ"מ יש לעיין מה סוברים החכמים. ומסתבר לומר שמודים להכלל של ספק דרבנן לקולא אלא שסוברים שבפלוגתא שא' מחמיר בודאי, שאין לנו להקל מספק. וכע"ז יש לפרש דברי הר"מ, שאע"פ שבמח' אין אומרים הל' כדברי המיקל במח' אמוראים בספק עדיין שייך להקל.

³³ דהנה איתא בברייתא בעירובין מג. "הריני נזיר ביום שכן דוד בא - מותר לשתות יין בשבתות ובימים טובים, ואסור לשתות יין כל ימות החול." ומבואר בגמ' שמותר בשבת משום שמובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח, ומכיון שאליהו לא יכול לבוא בע"ש בן דוד לא יכול לבוא בשבת. והקשה הגמ', בחד בשבא לישתרי, דאליהו לא יכול לבוא בשבת וא"כ בן דוד לא יכול לבוא בראשון. ותי' הגמ' שמכאן יש ראייה דאין תחומין למעלה מעשרה וא"כ יכול אליהו לבוא בשבת [דיכול לבוא מחוץ לתחום ע"י קפיצה ממקום רחוק בלי לעבור על איסור תחומין]. ודוחה הגמ' דליכא ראייה משום ש"האי תנא ספוקי מספקא ליה אי יש תחומין או אין תחומין, ולחומרא.

וכבר ראינו שדייקן כמה ראשונים ממה דקאמר "ולחומרא" שמחמירים שיש תחומין למעלה מ'. והקשה הרשב"א [וכע"ז בראשונים אחרים] דשמא רק מחמירים לענין נדרים שהוא איסור דא' אבל מניין לנו שמחמירים גם בעירובין, דבעירובין תמיד אזלינן להקל. ותי' "מי איכא מידי דאינהו גופייהו עבדינן לקולא ומאי דתלי בהו עבדינן לחומרא," כלומר אילו היה הדין שמקילין לענין תחומין, משום שהל' דבעירובין שומעין להקל, בודאי שיכולים להקל במה דתלי בהו אף שהוא דא'. ומכאן מבואר שיכולים להקל בספק דרבנן [ספקא דדינא] שנתגלגל להיות ספק דא'.

אבל ע' בב"י סי' ת"ד שכתב בשם הריטב"א על הדיוק של המחמירים "דאפשר דלגבי נזיר אמרינן הכי משום דספיקא דאורייתא הוא אבל בתחומין ספיקא דרבנן הוא ולקולא וכן הגיה עליו רבינו הגדול (רמב"ן שם ע"א ד"ה ובתוספות). הרי סובר הרמב"ן והריטב"א שיתכן להחמיר לגבי נדרים ונחשב ספק דא', ואע"פ שנובע מספק בדין דרבנן [תחומין] ודלא כהרשב"א.

³⁴ לגבי הא דמחמירים בספק חסרון ידיעה ואף בספק דרבנן ע' בכללי ספק ספיקא של הש"ך אות לד, רשב"א בת"ה ב"ד (ש"א ז: וז"ו (ש"ד כא.), מהרי"ט אלגאזי (בכורות פרק א' אות י"א [ב] ד"ה ויש לישב), והמרדכי בע"ז (סי' תקנ"ד). ע"ע במה שכתבתי בקובץ קול צבי י"א.

³⁵ ועי' בחי' רבי עקיבא איגר לעירובין לח. שהביא ראייה להמנח"י ממה דאיתא התם "רבנן ספוקי מספקא להו בשבת ויו"ט אי קדושה א' הן או ב' קדושות" ולכן החמירו מב' דצדדים לחוש שחדא קדושה היא וא"י לערב ב' רוחות וגם לחוש שב' קדושות הן ולכן אי נאכל עירובו בראשון דאין עירוב לשני. והקשה רע"א הא כיון דקיי"ל ספק עירוב כשר הו"ל למיזל לקולא. ותי' ע"פ מ"ש המנחת יעקב דהיכא דאסתפקא לתנא עצמו הדין מחמירין בספיקו אף בדרבנן דהוי כמו ספק חסרון ידיעה, וא"כ הכא דלרבנן עצמם מספקא להו הדין אם יו"ט ושבת ח"ק נינהו או ב"ק הן מש"ה מחמירין בספיקו.

³⁶ כ"כ בגנת ורדים כלל ה' סי' ט' בתשובה למהר"י זיין ובשו"ת זרע אמת ב: קסא לגבי הל' כדברי המיקל באבל.

³⁷ וכ"כ הרא"ש כתובות א: ז ותוס' מו"ק כד. ד"ה הכי והג' מ"י פ"ו הל' אבלות אות א' בשם ספר התרומה.

³⁸ ולגבי אבלות ע' דרב"ז סי' תקנ"ח.

³⁹ אבל הרשב"א סיים: "אלא שאין אני רואה כן דעת הפוסקים שאפילו בדברי האמוראין נהגו כן לפסוק כדברי המיקל מהא דר' יהושע בן לוי."

⁴⁰ ושמע יש לפרש דבריו בע"א, שלא שמע כל אמורא דברי חבירו שפליג עליו, אבל אי שמע שמא יחזור. ולפ"ז אם ידע את שיטת מי שפליג נימא הל' כמיקל. אבל לשון הרשב"א לא משמע כן. ועוד שלפירוש זה משמע שהתנאים ידעו והבינו מה שסובר השני משא"כ אמוראים, אבל נדה ז: רד"ה הא "דאין למידין הלכה מפי תלמוד מתוך המשנה וברייתא ששנויה בהן הלכה כפלוגי אין למידין מהן שהאמוראים האחרונים דקדקו בטעמי התנאים והעמידו הלכה על בוריה אבל הראשונים לא דקדקו איש בדברי חבירו..."

⁴¹ וכן מבואר מתוס' [סב: ד"ה ורבי, סו. ד"ה יפה].

⁴² ועי' ברשב"א סט. שמסופק בזה שהראב"ד התם פסק כר' יהודה [שבין צדוקי בין ישראל שביטלו ואח"כ הוציאו ואפי' לאחר שהחזיקו בני המבוי במבוי ואפי' הוציאו במזיד אוסר] משום ד[דאמר שמואל] כל מקום ששנה ר"י בעירובין הלכה כמותו. והקשה הרשב"א "ותמיהא לי דהא קי"ל כדברי המיקל בעירוב כדקאמר ריב"ל, ואע"ג דפליג שמואל ופסק כר' יהודה, שמואל וריב"ל הלכה כריב"ל." וליישב הראב"ד תי', "ועוד יש לי לומר דהא דריב"ל לא מפקא מדשמואל דהיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר." הרי בתחילה סבר שריב"ל פליג על שמואל, ולריב"ל מקילין בכל מח' בעירובין ואפי' כשהוא נגד כלל אחר בפסיקה. ובסוף כתב שהכלל שריב"ל לא פליג על שמואל, שכשיש כלל אחר בפסיקה [כגון כל מקום ששנה ר"י בעירובין הלכה כמותו] לא אמר ריב"ל שהל' כדברי המיקל. ע"ע שם ברשב"א שהבין שהרמב"ם סובר דצדוקי וביתוסי אינו כגוי

ופסק נמי שישראל שביטל רשותו והחזיקו בני המבוי במבוי והוציא אפי' במזיד אינו אוסר משום שהכלל של הל' כדברי המיקל נאמר אף במקום שמתנגד לכללים אחרים של פסיקה.

⁴³ וזהו כמו דאמרין בסנהדרין ו. "היכי דמי [טעות] בשיקול הדעת? אמר רב פפא: כגון תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי, ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, וסוגיין דעלמא אליבא דחד מינייהו, ואזל איהו ועבד כאידך – היינו שיקול הדעת." הרי מבואר שבטעות בשיקול הדעת אין הדין חוזר, ובדיעבד הדין הוא דין. ומהו טעות בשיקול הדעת כשלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, ולכאור' זהו אותו גדר של הגמ' בנדה – וא"כ י"ל שהביאור הוא ששעת הדחק כדיעבד דמי. ודין זה אינו רק בחושן משפט אלא אף ביו"ד וכמש"כ הר"ן חולין ט: בדה"ר לגבי של חכם שטימא אין חבירו רשאי לטהר אסר אין חבירו רשאי להתיר, שזהו דוקא כשטעה בשיקול הדעת, דבכה"ג "קם דינא" אבל אם טעה בדבר משנה רשאי חבירו להתיר.

⁴⁴ וכ"כ האגרות משה אורח חיים ח"א סימן נא. וכל זה דלא כהחזו"א יו"ד קנ:ג שהקשה מביצה (דף יא.). הגמ' שם הקשה על על הא דאמר רב מתנה אין הלכה כרבי יהושע "פשיטא, יחיד ורבים הלכה כרבים." ותי' הגמ', "מהו דתימא מסתבר טעמיה דרבי יהושע, דאי לא שרית ליה ממנע ולא שחיט, קא משמע לן." והקשה החזו"א על הא דמקשה הגמ' פשיטה, הלא יש נפק"מ טובא דאי אתמר "הלכתא כ..." א"כ אין לסמוך עליו בשעת הדחק. וע"כ שגם לגבי הכלל של יחיד ורבים הוי כאילו אמר הלכתא כפלוגי, ולא נחשב "לא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר," היכא דכתוב בגמ' דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר. [שמא יש לדחות שכל הטעם שאמרו אין הל' כר' יהושע הוא משום שהל' כרבים וא"כ אין שום חידוש להודיע זה דעדיין יש לסמוך עליו בשעת הדחק.]

⁴⁵ שו"מ בביאור הגר"א לסימן שנ:ח סעיף ה' שג"כ הקשה על הרא"ש, ודחה דבריו ש"א אין לך כלל כמו זה יחיד ורבים הלכה כרבים, "ולהג"ל מיושב.

⁴⁶ יש כמה דעות בראשונים האין פוסקים בתרי לישני (עי' תוס' ע"ז ז.):

- א. רש"י היה פוסק בכל איכא דאמרי שבתלמוד בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר האחרון
- ב. וריב"א פ' דכל איכא דאמרי לגבי לשון ראשון כטפל לעיקר והלכה כלישנא קמא
- ג. ור"ת פירש בדאו' לחומרא בדרבנן לקולא כרבי יהושע בן קרחה דהכא [כדין שני חכמים שקולים החולקים].
- ד. ורבינו שמשון היה מפרש דבכל מקום שיש להתברר כחד מינייהו משיטת התלמוד בתריה אזלינן.
- ה. רא"ש פרק א סימן ג מביא רי"ץ גיאות ז"ל כתב דלעולם הלכה כאיכא דאמרי
- ו. ומקצת הגאונים פסקו בממונא כאיכא דאמרי ובאיסורא לחומרא:

⁴⁷ הקרבן נתנאל הוא לשיטתו לגבי הל' כדברי המיקל באבל שכתב במו"ק פ"ג [על סי' צו] אות מ', והביא שכן סובר הב"י בסי' שצ"ו.

⁴⁸ וראיתי בספר אוצר העירוב עמ' שצ"ד שדייק מהבה"ל שסו:ט ד"ה צריך שסובר שבמח' הפוסקים קי"ל כדברי המיקל בעירוב, אבל עי"ש ונראה שליכא כ"כ ראייה, ששם באמת יש להקל אף בשאר דין דרבנן, שרוב פוסקים לא מחמירים, ומש"כ "ובעירובין סמכין להקל כדעה שניה," הוא לרווחא דמילתא.

⁴⁹ עוד ראייה מהביאור הלכה סימן שסו סעיף ט לגבי הא דאיתא שצריך להגביה את העירוב מן הקרקע טפח ואף שי"א שצריך ג"ט כתב דיש להקל ד"בלא"ה שתי דיעות בחו"מ סימן קצ"ח ובעירובין סמכין להקל כדעה שניה." אבל יש לדחות הראיה דשמא אין זה הכלל של הל' כדברי המיקל בעירובין אלא ספק דרבנן לקולא.

⁵⁰ גם הב"י כתב שיכול להקל כדיעבד אבל לא משום שסומכין על דברי המיקל בעירוב אלא משום "דכיון דמידי דרבנן הוא סומכין על דברי המיקל." ולקמן נראה שזהו הב"י לשיטתו.

⁵¹ למרות טענתו הוא פסק בשו"ע כהטור.

⁵² עי' בספר נהר שלום סק"ג [מובא בהע' ל' בטור מהדורת מכון ירושלים] שיישב קושיית הב"י באופן אחר.

⁵³ כך מבואר בשו"ת חת"ס ו:פב לגבי ספיקת המג"א אודת מבוי א' הפרוצה משני צדדים פחות מעשר ומתוקן בלחיי' שרצה להקל, וכתב "וא"נ החליט מג"א לאיסור ולא היה בידינו להכריע מ"מ הלכה כדברי המיקל בעירוב." כלומר במח' בין המג"א למהרי"ט ומהרי"ו פסק להקל מכח הל' כדברי המיקל בעירוב. [ואף שהוא מח' לגבי מחיצות, עי' מש"כ לעיל.] וכן עי' בשו"ת מהרש"ם חלק ד סימן קה שכתב שאפ' אם נימא שהל' כדברי המיקל "דוקא בתנאי ולא באמוראי ואמנם בפוסקים קי"ל דהלכה כהמיקל," וזהו הפוך מהחזו"א, עי' לקמן.

וראיתי מי שמביא ראייה מדברי שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן לח להקל במח' הפוסקים:

השנים עשר אם נלך בעירובין להקל בדברי רבותינו ז"ל כבר ידעת שבפ' מי שהוציאוהו אמרי' דהלכה כדברי המיקל בעירוב ואפילו יחיד במקום רבים ואפ"י בעירובי תחומין וע"ז

סמכו הפוסקים ז"ל בכמה מקומות לפסוק לקולא בהרבה מחלוקות. ואיני חושב שתהי' שאלתך ע"ז שלא נתן לנו היום לפסוק במחלוקת הגמרא כלום כי כבר מתוקן ועומד הוא בפסקי הראשונים והאחרונים ז"ל. (ולכאור' ר"ל שאם כבר פסקו "הראשונים והאחרונים" [כמו הרמב"ם והרא"ש] כחד מ"ד בגמ' אין לנו לפסוק כנגדם כשיטה אחרת בגמ' "שלא נתן לנו היום לפסוק במחלוקת הגמרא כלום.")

אבל נ"ל שאלתך היא בדיני ספיקות הנופלות בענייני ערוב אם נלך בהם לחומרא או לקולא והדבר פשוט הוא דאולינן לקולא כדין כל ספק שבדברי סופרים וכדאי' בפ"ק דע"ז (ז' ע"א) וק"ו הדברי' לעירובים שהם מד"ס ויש בהם קולא אחרת שהלכה כדברי המיקל בהם ואפי' יחיד במקום רבים.

אבל מסוף דבריו משמע שאין מקילים בספקות כאלו משום שהל' כדברי המיקל בעירוב אלא משום שמקילים בדברי סופרים, ולפ"ז אין לנו להקל כנגד הרוב.

⁵⁴ אולם, לקמן נראה שלהרשב"א יש חילוק בין הכללים, שסומכין על ר"א בשעת הדחק, אבל לגבי הל' עירובין אמרינן שהוא שמותי ולא סומכין עליו.

⁵⁵ כן דייק השו"ת משאת בנימין. אבל יש מקומות שלא משמע כן, עי' בדרכי משה שעה:ה, ש"ך שעה ססקי"ב, ב"י שעה:א, ב"י שפז, ב"י שצב:א. שו"מ בשדי חמד (מערכת ה' כלל קי"ח) שליקט מדברי הב"י במקומות שכתב הל' כדברי המיקל באבל ומסיק שאין לנו להחליט בטעת מרן דס"ל דאיתיה להאי כללא גם בפוסקים כי יש מקומות שנראה כך ויש מקומות שנראה כך.

⁵⁶ לעיל ראינו שגם הרשב"א והרא"ש והב"י השתמשו בכלל הזה.

⁵⁷ וכ"כ בספר דברי סופרים על הל' אבלות עמ' תרע"ה בבירור הל' לגבי הל' כדברי המיקל באבל.

⁵⁸ אבל כמה ראשונים חולקים על זה וסוברים שאמרינן הל' כדברי המיקל אף לגבי ר"א, כמו הראב"ד בכתוב שם והרא"ז מובאים בריטב"א מה. לגבי הבלעת תחומין שנחלקו בו ר"א וחכמים.

⁵⁹ גם לגבי תחומים אחרים בהל' מחלקים בין ר"א לב"ש. עי' בברכות לו: שלא אמרינן כל המיקל בארץ הל' כמותו בחול' לגבי ב"ש דב"ש במקום ב"ה אינה מש', אע"פ שלגבי ר"א לכאור' לא אמרינן כן. אולם עי' ברבינו יונה שם (כה: בדפי הרי"ף) שהביא י"מ בדעת הריף [שפוסק שאפי' בארץ זורק את האבינון ואוכל את הקפריסין] "דה"ק בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ולא נאמר בו הלכה כדברי המיקל דכיון שאינה משנה כלל לא נפסוק כדברי בית שמאי דמקילין טפי וכי היכי דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה הכי נמי ר' אליעזר במקום רבי עקיבא אינה משנה שהדבר ידוע שהלכה כרבי עקיבא מחבירו. [בסוף ר' יונה דחה פי' זה].

⁶⁰ וז"ל: קיימא לן בכל דוכתא כר' יוחנן [שמבטלים מחצר לחצר] לגבי שמואל וכדברי המיקל בעירוב. ור"י פסק כשמואל דלקמן (דף ע ב) דייקא ברייתא חדא כוותיה [והרא"ש פליג וסיים] ועוד דהלכה כדברי המיקל בעירוב.

⁶¹ כן מוכח משבת קלט. וכ"כ הר"ן קדושין טו: והאור"ז ח"א סי' רכ"א.

⁶² כ"כ הר"ן קדושין טו: וכ"כ בשו"ת שאילת יעבץ ח"ב סי' יט וכ בארוכה. אבל מרש"י ברכות לו: ד"ה ערלה משמע שרק מקילין במח' לגבי ערלת חול' על הצד שהוא מדברי סופרים וכ"כ הפנ"י ברכות שם, ועי' שו"ת עמק יהושע סי' טו.

⁶³ וכע"ז יש לדון לגבי הא דאמרינן הל' כדברי המיקל באבל, שהרי עי' בשאגת אריה (בחדשות סי' י) שהעיר שהא אפי' בדיני נפשות אזלינן בחר רובא (סנהדרין סט א), ואילו גבי אבלות קי"ל (בשבת קלו א) שכל שלא שהה שלשים יום באדם אין מתאבלים עליו, ואע"פ שרוב ולדות אינם נפלים, מ"מ כיון שיש מיעוט המצוי שהם נפלים א"צ להתאבל, וכמ"ש התוס' יבמות (לו ב).

⁶⁴ שמקילין אף במקום שהוא קרוב לודאי לאסור ולא עוד אלא שמותר לספוקי להדדי, ואילו בשאר איסורים ככה"ג ודאי עובר משום לפני עור. והטעם לחלק הוא ע"פ דברי השערי יושר (שער א פרק ב) שהבין שההיתר להר"ן לספוקי להדדי מוכיח שבחול' ידיעת איסור הערלה היא תנאי לעברה. לכן כאשר אין האוכל יודע בוודאות כי הוא עובר על איסור, באמת אין כאן איסור, וממילא גם אין כאן משום לפני עיוור. דהיינו שאיסור ערלה בחול' קיים רק כאשר ישנה ידיעה ודאית של האוכל כי הפירות הם ערלה. לפ"ז אינו קשור כלל להא דמקילין בעירובין.

⁶⁵ זהו תי' רבה ור' יוסף בגמ' ועי' ברש"י לו. שאף רבא מודה שמתני' בתרי כיתי עדים ורק חולק איך להעמיד המש' של נגע בא' בלילה.

⁶⁶ רב הונא בר חיננא: שאני טומאה, הואיל ויש לה עיקר מן התורה, משא"כ עירובין. ואיבעית אימא: הא ידידיה [זה שמטמא ספק טבילה אפי' בטומאה קלה, כלומר ר' יוסי עצמו מחמיר בספק דרבנן כשיש חזקת איסור\טומאה], הא דרביה [ספק עירוב כשר]. רבא: ר' יוסי מחמיר בספק טבילה משום העמד טמא על חזקתו, ואימא לא טבל. אבל גבי עירוב הוא מיקל שספק דרבנן לקולא ואינו כנגד חזקה, ופרש"י: אבל מתניתין איכא חזקה לקולא ולחומרא (כלומר יש חזקות מנוגדות); העמד אדם על חזקת תחום ביתו ואמר לא עירב, העמד תרומה על חזקתה ועירב, ובדרבנן לקולא אזלינן."

⁶⁷ לגבי חזקה באבלות עי' בשאגת אריה (חדשות סי' י) שאע"פ שבכל מקום שיש ספק, אזלינן בתר חזקה, מ"מ אבלות קילא טפי, ולא אזלינן בה בתר חזקה להחמיר, דהא אפי' בדיני נפשות אזלינן בתר רובא (סנהדרין סט א), ואילו גבי אבלות קי"ל (בשבת קלו א) שכל שלא שהה שלשים יום באדם אין מתאבלים עליו, ואע"פ שרוב ולדות אינם נפלים, מ"מ כיון שיש מיעוט המצוי שהם נפלים א"צ להתאבל, וכמ"ש התוס' יבמות (לו ב ד"ה הא). וכ"כ החכם צבי (סוף סי' ג), שמכיון שבאבלות לא אזלינן בתר רובא להחמיר, כגון ולד שלא שהה שלשים יום שא"צ להתאבל עליו, ה"נ לא אזלינן בתר חזקה להחמיר. אמנם הבית מאיר (סי' שצז) כתב לדחות דברי הח"צ, לפי מ"ש התוס' יבמות (קיט א) ד"ה מחוורתא, דהא דקי"ל כל שלא שהה שלשים יום א"צ להתאבל עליו, אע"פ שהרוב אינם נפלים, התם הוא כדי שלא יבאו להקל בערוה.

⁶⁸ איתא שם: "היו כאן שתי קדרות של היתר, ולפניהם שתי חתיכות, אחת של היתר ואחת של איסור, ונפלה אחת לתוך זו ואחת לתוך זו, אסורות שתיהן, אפילו באיסור דרבנן, אם אין בשום אחת כדי לבטל האיסור." ועי' בש"ך שא"א לבחור א' מהם ולהתירו, ו"ל:

לפי שאין אנו אומרים שאני אומר אלא היכא שאנו תולין את האיסור באיסור אין אנו אומרים את האיסור יותר ממה שהיה כבר אבל כאן ששתיהן של היתר אם אתה תולה האיסור בא' ומתיר השני הרי אתה אוסר א' מהן מהיתירו וא"כ כיון שאתה אוסר עכ"פ אחד מהן מאי חזית דאסרת להאי דלמא איפכא וע"כ שתייהן אסורות כ"כ הטעם הרשב"א בתה"א. וכה"ג אמרינן לקמן סי' ק"ץ סעיף מ"ג וכ"כ גבי כתם ע"ש. ולפ"ז משמע להדיא דאפילו שתי הקדרות ההיתר אינן שוות אלא אחת מהן קטנה ואחת גדולה אין בדינו להתיר הגדולה ולומר דהאיסור לתוך הקטנה נפל דסוף סוף אתה אוסר אחת מהן מהיתירא ומאי חזית כו' וכן הרשב"א והנמשכים אחריו לא חלקו כלל בזה וכן נראה לי ודלא כאו"ה כלל כ"ט דין ה' שכתב שתולין להקל שעל הקטנה נפל.

וכן יש להקשות מתוס' (נדה דכ"ז ע"א ד"ה ב' ולדות וכו') לענין ס"ס (ועיין במל"מ פ"א הי"א מהל' מגלה).

⁶⁹ כשיש צד קלוש לתלות בצד א' יש לנו להקל, עי' למשל ט"ז יו"ד קפד סק"ז.

⁷⁰ אבל צ"ע דאף לגבי דין נפל מחלקין בין תחום לתחום. למשל, הרמב"ם סובר שלא מתאבלים על בן ח' אף אם מת לאחר ל' יום, ומשום שהל' כדברי המיקל באבל וחוששין לשיטת הרמב"ם, אע"פ שבכה"ג מי שרצח אותו נהרג, דבאמת קי"ל כרשב"ג דכל ששהה שלשים יום אינו נפל. ואף במקום דתרת"י דסתרי אמרינן כן, כגון באותו ציור, לא מתאבלים אע"פ שהרוצח נהרג. מיהו הראב"ד בהל' אבל פליג וסובר שלא שייך סתירה בפסק, ועי' מה שכתבנו בהע' בסוף אות ג'.

⁷¹ בעירובין מט: תנן מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום. וביאר שמואל [והל' כמותן] שלא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונעשה תחתיו של אילן חמר גמל. כלומר, צריך להחמיר לגבי תחומו של אילן [אם הד"א הקרובים לו הם מקום שביתתו או הד"א הרחוקים ממנו הם מקום שביתתו] אבל קנה שביתתו בין שניהם.

⁷² ושם עיקר הטעם שמחמירים כאן אינו משום ספק מה היה בדעתו, דפשיטא לן בדף מט: שרוצה להגיע לביתו דמשום כך עשה העירוב, וכן בדף נ: פשיטא לן שרוצה לקנות שביתה בתוך תחומו. אלא שעיקר החסרון כאן בלשונו, שכדי שהעירוב יחול צריך להפקיע את שביתתו ממקומו באופן ברור, וכאן כיון ששייך ספק בכונתו, אע"פ שאין אנו באמת מסופקים, אין העירוב חל. אלא שזה אינו, דא"כ בדף נ: אמאי אסור לזוז ממקומו מספק, היה לנו לומר שקונה שביתה במקומו עד שמקיע שביתתו באופן ברור. [וכמו שמצאנו בביתו, כמ"ש רש"י ס. דמסתמא בביתו ניחא ליה למיקני בשאין עירובו, וכ"כ תוס' מט:]. ושם כאן אנו מחמירים משום שבאמת מסופקים אנו בדעתו, שאע"פ שאנו יודעים שלא כיון לשבות מחוץ לתחום מ"מ אין אנו יודעים שהוא יודע שחלק מן האילן הוא מחוץ לתחום. אלא שלפ"ז עדיין קשה אמאי צריך להחמיר כשאנו מסופקים מה היה בדעתו.

⁷³ עי' בתוס' לה: שכתב, "ואי הוה אמרינן דחזקה שלא עירב לא חשיב ליה הש"ס חזקה אתי שפיר." ולא ביאר מהו הצד שלא הוה חזקה. ועי' בראשונים אחרים שמעלים כמה סברות. התורה"ר כתב שלא הוה חזקה משום שלא שייך שביטה ותחומין בע"ש, וממילא אין חזקה: "אלא ודאי לאו חזקה היא משום דלא שייך עירוב בערב שבת ולא מקרי חזקה אלא בדבר שהיינו צריכין לה עד עתה." ולכאור' עיקר סברת תורה"ר הוא שכדי להיות חזקה צריך חזקה דמעיקרא, כלומר צריך שיהא מצב מקודם, ואע"פ שגבי תחומין אזלינן בתר תחום ביתו אם הוא לא מערב, אין זה חזקה. ורש"י שפליג וסובר שייך חזקת תחום ביתו סובר שכיון שביתו עומד להיות מקום שביתתו כל זמן שלא עירב ה"ז ג"כ נחשב חזקה. וצ"ע במה חולקים. ונראה שתורה"ר סובר שענין חזקה הוא המשכיות של המצב הקדום, דומיא דבית המנוגע, וא"כ לא שייך כאן במקום שאין מצב קדום. בניגוד לזה, רש"י סובר שחזקה היא המצב הפשוט, וכמש"כ הר"ש כת"י על מקואות ב:ב "דאין לנו לבדות מדעתנו דנשתנה הדבר מכמות שהיה." וכמש"כ בפיהמ"ש להר"מ במס' נזיר.

עוד ייתכן לומר שמכיון שעשה מעשה עשיית עירוב אע"פ שיש לנו ספק אם חל [שהרי אנו מסופקים אם נטמאת התרומה קודם ביה"ש או אח"כ] המעשה הזאת מגרעת כח חזקת תחום ביתו. ולכאור' זה קשור למח' ראשונים לעיל לגבי האם מעשה מספיקה להוציא מחזקה דמעיקרא כשאנו מסופקים אם יש חלות להמעשה. וכמש"כ הריטבא דאם טבל אלא שיש ספק אם טבל בארבעים סאה ספק לא טבל בארבעים סאה, בכה"ג "איכא דררא דטבילה" ואינו דומה לספק טבל ספק לא טבל. וכן בהמשך הריטבא כתב "דקס"ד דכיון דודאי עירב ואין הספק אלא אם נטמא העירוב הא נפק גברא מחזקת בית זה." אלא שצ"ע האין מעשה מסופקת מוציאו מידי חזקתו, הלא זה סותר כל ענין של חזקה דתולין שלא היה שינוי כל זמן של ברור לנו שנשתנה. ושמא הפשט הוא שיש שעה שע"פ ה' אנו דנים עליו שיצא מחזקתו [כגון מיד אחרי טבילתו קודם שמורדים את המקוה, או קודם לידת הספק בהעירוב דהיינו קודם שרואים שהעירוב שלו חסר]. וזה קצת דומה להמח' רש"י כתובות כ. ותוס' ב"ב לב. גבי ע"א מעלה לכהונה ואח"כ ב' עדים פוסלים ואח"כ בא עוד ע"א להעלותו, שלפי פרש"י נשארת החזקה שנבנתה ע"י הע"א הראשון, ולא אומרים שנהרסה ע"י ב' העדים. ולפ"ז י"ל שגם כאן יש חזקה על העירוב או על הטבילה קודם לידת הספק. [ע"ע רע"א על מש' מקואות שדייק ממה דאיתא "אבל בטומאה קלה... וירד לטבול, ספק טבל, ספק לא טבל...ספקו טהור," שמשמע דוקא אם ירד לטבול וספק רק אם טבל כדינו, אבל אם נסתפק שמא לא ירד לטבול כלל אזלינן לחומרא. ורע"א ציין לאור"ח שצד:א].

גם ייתכן לפרש ע"פ הר"מ בר שניאור מובא בריטבא שנתן "טעם לדבר למה אלימא חזקת העירוב שבכל מקום אין לנו לדון חזקה אלא מדבר שהספק בא ממנו וכן גבי מקוה אמרינן העמד אדם על חזקתו ולא אמרינן העמד טהרות על חזקתן." כלומר החזקת טהרה של העירוב עדיף מחזקת בני העיר של המערב שאזלינן בתר מקור הספק—וחזקה רק מהני במקור הספק. מ"מ מבוואר שלהר"מ ב"ר שניאור רואים שבעצם יש חזקת תחום ביתו וכמו שסובר רש"י אלא שהחזקה על העירוב עדיף.

⁷⁴ נידון זה קשור לספק דרבנן במקום חזקה דעלמא. דהנה הש"ך בכללי ס"ס אות כ' הוכיח מהסוגיא דעירובין שצריך להחמיר בכה"ג. וע"ש בפר"ח ס"ק ט"ו בכללי ס"ס שהשיג עליו, ראשית משום שנקט כהרשב"א שהל' כר' יוסי שסובר שרק מקילים במקום שליכא חזקה ודלא כהר"מ מקוואות י:ו שפסק כר"מ שמקילין אף כשאיכא חזקה בספק דרבנן שאין לו עיקר מה"ת. ועוד השיג שאפ' לר' יוסי א"א ללמוד מטומאה לאיסור. אלא שלא הבנתי קושייתו שהגמ' בעירובין הקשה מטומאה על איסור. ולכאור' צ"ע על הפר"ח מה שמחמירים בספק הינוח. וצ"ל שסובר שגרע טפי, וכמש"כ.

⁷⁵ אלא שבאמת צ"ע מ"ש. עי' בבית מאיר שביאר שצריך לחלק בין ספק על העירוב וספק על הזמן. ואם נימא שיש חזקת חול בביה"ש ניחא, וכמו שאומרים בעירובין לו. מספיקא לא לחתא ליה קדושה [ודלא כהבנת תוס' לו: והגר"ח עירובין ו:טז שתלוי בכונתו ולא בחזקה], ועי' מג"א שמ"ב שמה שמחמירים בביה"ש במוצ"ש הוא משום דמספיקא לא פקע ליה קדושה מיניה. אלא שבשאר דינים של ביה"ש לא משמע ששייך חזקה זו, וכבר דנו בזה האחרונים, ואכמ"ל. ושמא כדי להבין אמאי ספק הינוח גרע טפי צריך לחלק בין ספק הסרת האיסור וספק עשיית חלותאמתיר. וע"כ צ"ל כן לפי הפר"ח, דבכה"ג אף הפר"ח מודה דאזלינן בתר חזקה, וכמש"כ. ושמא להפר"ח זה דומה להכלל של אין ספק מוציא מידי ודאי שר"ל אף במקום שיש רוב [עי' ברש"י בפסחים "גמגום והילוך אחר הרוב"] אין לנו לתלות שהיה שינוי אלא כשיש לידת הספק. ועי' בתוס' נדה טז: ד"ה בהמתו [וכע"ז בפסחים] שיש ב' דעות אם אמרינן כן אף באיסור דרבנן [ועיקר הנידון הוא אם יש לידת הספק ושייך לומר ספק דרבנן לקולא או שאף הרוב אינו די חזק להוליד ספק וממילא לא שייך להקל ע"פ ספיקא דרבנן לקולא]. ולפ"ז י"ל שניחא שיטת הפר"ח להצד שגם בדרבנן אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי, דלגבי ספק הינוח אמרינן שאין

ספק מוציא מידי ודאי ולכן מחמירים מכח החזקת איסור, ומה דפליג הפר"ח על הש"ך הוא במקום שיש לידת הספק שבכה"ג אמרינן ספק דרבנן לקולא אף כנגד חזקה דמעיקרא.

⁷⁶ כן סובר ר"ת ור"ח בתוס' שבת לד. ד"ה שניהם, ריטב"א עירובין עו. ד"ה אמר, ר"ן סוף פ"ב דשבת, ומרדכי עירובין סי' תפ"ח, הובאו בביה"ל שצ"ד ד"ה אבל.

⁷⁷ ברם, השער הבלך ואבן העזר מובאים ברע"א ביארו שהר"מ מודה לשאר הראשונים שבדעת ר' יוסי צריך חזקה כדי להכשיר ספק עירוב, אלא שהר"מ פסק כר"מ בפ"י ממקואות ה"ו, ולכן מותר לערב בביה"ש.

⁷⁸ כגון בג' חצרות פתוחות זל"ז ועירבה כל אחת מהחיצונות עם האמצעית ונתנו את העירוב בחצר האמצעית אבל החיצונות לא עירבו יחד. לא אומרים שכיון שהחיצונות עירבו עם האמצעית שהיו כאילו דרים באמצעית ממש ולכן מכיון שלא עירבו זו עם זו תיהיו כחמשה ששרויין בחצר א' וא' מהם לא עירב כולם אסורים. אבל עי' בתוס' שר' יהודה סובר שאמרינן דיורין להחמיר.

⁷⁹ אבל עי' ברש"י דפי' באופן דלא הוי כ"כ תרתי דסתרי.

⁸⁰ אבל עי' בקרבן נתנאל על הרא"ש ו:יט ס"ק ט'.

⁸¹ תוס' מדגישים שהטעם שלענין זה אמרינן שדירת גוי שמה דירה הוא משום שהיו קולא—ולא משום שיש סברא לחלק בעצם. וזהו בניגוד להרשב"א, שג"כ סובר כתוס' שלענין זה אמרינן שדירת עכו"ם שמה דירה, אלא שכתב טעם אמאי מסתבר לומר כן:

והשתא נמי דאסיקנא דמשום האי טעמא הוא לא שמעי' מינה דדירת עכו"ם לא שמה דירה לגבי האי אלא שמה דירה להתיר את המבוי בלחי וקורה על ידי חצרו דמ"מ המבוי חשוב כיון דאיכא בתים וחצרות פתוחות לתוכו ודיורין דרין בהן...

ויש להעיר שהרשב"א לשיטתו במה שכתב בשו"ת מובא בב"י שסג:כו שהטעם שצריך בתים וחצירות כדי להתיר מבוי בלחי וקורה משום דהא דהתירו במבוי בלחי וקורה מחמת דיש בו ריבוי דיורין ואין משתמשין בו בהצנע כ"כ לפיכך סגי בתיקון כזה משא"כ בחצר שאין מצוי בו דיורין כ"כ משתמשין בו בהצנע טפי לכך צריך הכשר טפי שני פסין או פס ד"ט ולכך ה"נ במבוי שאין בו שני חצרות פתוחין דיוריהן מועטין ועושים בו תשמישי הצנע ולכן לא סגי בלחי וקורה. ולכאור' תוס' ג"כ לשיטתו דלכאור' פליג על הרשב"א בדף יב:, ואכמ"ל.

⁸² וכ"כ הרא"ש (סי' כא) דלמאי דמסקינן דטעמיה דרב משום דאסור לעשות יחיד במקום גוי לא נאמר דדירת גוי לאו שמה דירה כדהוה בעי למימר מעיקרא אלא אמרינן דחשיבא דירת גוי דירה לקולא למישרייה למבוי בלחי על ידי חצירו של גוי אע"פ שאין הגוי אוסר על ישראל יחידי דאמרינן דירת גוי לא שמה דירה לקולא. ואפ' באותו חצר ובב"א, אמרינן ששמה דירה וסגי בלוי"ק ולא שמה דירה שאינו אוסר, ואע"פ שהיו תרתי דסברי, ולכאור' משום שכל בעירובין להקל. וכ"כ הב"י סי' שסג.

⁸³ עי' בב"י שמייירי בבן המקבל פרס מאביו ותלמיד מרבו והם אוכלין לעצמן בבתייהן.

⁸⁴ "ב' חצרות וב' בתים ביניהם זה בא דרך זה ונתן עירובו בזה בא דרך זה ונתן עירובו, "שלא אמרינן שקנו, דממ"נ, אם "בית שער משוית ליה הנותן את עירובו בבית שער... אינו עירוב ואי בית משוית ליה קא מטלטל לבית דלא מערב ליה." כלומר א"א שיהיה בב"א בית שער לחצר א' ובית לחצר השני. והקשה הגמ', הלא במקומות אחרים בכה"ג מקילין בעירובין. ותי' הגמ' דשאני הכא שלא יהו מילי דרבנן כי חוכא ואיטלולא.

⁸⁵ יש כמה קולות בעירובין משום שהוא מדרבנן, כגון הא דאיתא בדף עט: שיכול לזכות עירוב ע"י אמה עבריה אע"פ שהיא קנטה ועי' בפרק התקבל סד: שזהו משום ש"שאני שיתופי מבואות דרבנן. "מ"מ משמע שיש כמה דינים שמקילים בהם יותר משאר דיני דרבנן.

⁸⁶ בעירובין מט: תנן מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר מכיר אילן ואמר שביתתי תחתיו לא אמר כלום. וביאר שמואל [והל' כמותן] שלא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונעשה תחתיו של אילן חמר גמל. כלומר, צריך להחמיר לגבי תחומו של אילן [אם הדי"א הקרובים לו הם מקום שביתתו או הדי"א הרחוקים ממנו הם מקום שביתתו] אבל קנה שביתתו בין שניהם אע"פ שאינן בזה אחר זה.